

Lá ch sá - quãn sá ± viá »† nam - tá°-p 1: Buá»•i Á'á°şu giá»- nÆ°á»c [bã i 6]

Contributed by lichsuvn.info
Monday, 12 October 2009

II. NÆ°á»şC VÄ,N LANG â€" Ä,U Lá° C. Sá° HÄCENH THÄENH Cá»IA NHÄ€ NÆ°á»şC, Vá°n Ä°á»€ CÆÆ NG Vá°°C LÄ
Cá»NG Ä°á»NG DÄ,N CÆ VÄ€ THÍá°¼T CHá°¼ CHÄ°NH TRá»Ş XÄf Há»~

Sau khi trá°fi qua quãnng Ä'Æ°á»ng dÄ i hÄ ng chá»çc vá°jn nÄfm cá»şa thá»•i Ä'á°i Ä'á» Ä'Äj, tá»• tiÄ°n ta Ä'Ä£ biá°çt Ä'á°çn ká»¹ thuá°-t luyá»†n kim Ä'Ä°c Ä'á»ng, Ä'Æ°a Ä'á°çt nÆ°á»c bÆ°á»c vÄ o thá»•i ká»³ phÄjt triá»fn má»i - thá»•i ká»³ dá»±ng nÆ°á»c vÄ giá»« nÆ°á»c Ä'á°şu tiÄ°n cá»şa dÄçn tá»™c. BÆ°á»c ngoá°t lá»ch sá»- Ä'Ä³ diá»...n ra cÄjch ngÄ y nay trÄ°n dÆ°á»i 4.000 nÄfm, mÄ trong kÄ½ á»©c cá»şa dÄçn tá»™c cÄ²n giá»- lá°ji Ä'Æ°á»c c nhiá»•u Ä'Æ°á»ng nÄçt cÆ° bá°çn, nhiá»•u ká»- niá»†m vá»• cÄji thuá»Y ban Ä'á°şu thuá°şn phÄjç, há»n nhiÄ°n, gian lao vÄ anh dÄçng Ä'Ä³, Ä'Æ°á»c huyá»•n thoá°ji hoÄj trong cÄjç cÄçu chuyá»†n thá°şn ká»³ vá»• dÄ²ng giá»ng Rá»ng TiÄ°n, vá»• SÆjn Tinh - Thá»şy Tinh, vá»• ThÄjnh GiÄ³ng trá»« phÄj giá°c Ä,n, vá»• Vua HÄ°ng dá°y dÄçn trá»ng IÄ°a, nhá»ng sá»± tÄ-ch vá»• trá°şu cau, bÄjnh dÄ y bÄjnh chÆ°ng. . .

Nhá»ng má°çnh rá»•i vá»j cá»şa lá»ch sá»- dá»±ng nÆ°á»c Ä'Ä³ cÄ²n Ä'Æ°á»c bá°ço IÆ°u trong nhiá»•u tá°-p tá»çc, nhiá»•u sinh hoá°jt vÄfn hoÄj cá»• truyá»•n cá»şa nhÄçn dÄçn, Ä'Æ°á»c phá»çc nguyÄ°n lá°ji ngÄ y má»™t chÄ-nh xÄjç hÆjn, Ä'á°şy Ä'á»ş hÆjn bá°çng chÄ-nh lá»ch sá»- Ä'Æ°á»c vá°-t chá°çt hoÄj vÄ IÆ°u truyá»•n lá°ji tá»i ngÄ y nay vÄ Ä'Ä£ Ä'Æ°á»c khá°ço cá»• há»•c phÄjt hiá»†n. Bá»Yi lá°½ Ä'Ä³, chá»— dá»±a chÄ-nh cho viá»†c xem xÄçt, phÄçn tÄ-ch nhá»ng tiá»•n Ä'á»• lá»ch sá»- dá°çn tá»i sá»± hÄ-nh thÄ nh cá»şa nhÄ nÆ°á»c sá»m nhá°çt trong lá»ch sá»- nÆ°á»c ta - nhÄ nÆ°á»c VÄfn Lang - Ä,u Lá°ç thÄ nh IÄ nhá»ng chá»çng tÄ-ch khá°ço cá»• há»•c (xem bá°çng 1)

1. PhÄjt triá»fn vÄ chuyÄ°n hoÄj sá°çn xuá°çt:

Tá»« bá°çng dá°çn giá°çnh nhá»ng chá»çng tÄ-ch khá°ço cá»• há»•c trÄ°n cho thá°çy: Con ngÆ°á»•i tá»«ng bÆ°á»c má»Y rá»™ng khÄ°ng gian sá»ng cá»şa mÄ-nh bá°çng cÄjch bÄjm sÄjt vÄ tá°-n dá»çng hoÄ n cá°çnh tá»± nhiÄ°n thay Ä'á»•i (biá»fn rÄ°t, hÄ-nh thÄ nh cÄjç chÄçu thá»• rá»™ng lá»n...), nhá»• nhá»ng tiá°çn bá»™ ká»¹ thuá°-t Ä'Ä£ Ä'á°çt Ä'Æ°á»c c. Trong cuá»™c Ä'á°çu tranh khá°çc phá»çc vÄ hoÄ Ä'ia»†u vá»i tá»± nhiÄ°n, con ngÆ°á»•i Ä'Ä£ cÄ³ trong tay nhá»ng cÄ°ng cá»ç sá°ç bÄçn hÆjn. Bä°n cá°çnh nhá»ng cÄçy rÄ-u, IÆ°á»ji cuá»c Ä'Äj, Ä'Ä£ xuá°çt hiá»†n nhá»ng nÄ°ng cá»ç mang tÄ-nh cÄjch má°çng. Ä'Ä³ IÄ nhá»ng IÆ°á»ji cÄ y kim loá°ji bá°çng Ä'á»ng thau, liá»•m, nhÄ-p bá°çng Ä'á»ng rá»i bá°çng sá°çt.

HÄ ng trÄfm IÆ°á»ji cÄ y Ä'á»ng thau Ä'á»ng trong má»™t chiá°çc trá»ng Ä'á»ng tÄ-m thá°çy gá°şn Ä'Äçy (1982) á»Y Má°ç Tre (Cá»• Loa) vÄ hÄ ng trÄfm IÆ°á»ji cÄ y Ä'á»ng khÄjç cÄ³ má°çt tá»« thÆ°á»çng nguá»n sÄ°ng Há»ng (LÄ o Cai) Ä'á°çn bá»• sÄ°ng Nhá°-t Lá»† (Quá°çng BÄ-nh) cÄ°ng vá»i vá°çt tÄ-ch nhiá»•u xÆ°Æjng rÄfng trÄçu bÄ² nhÄ, tÆ°á»çng trÄçu bÄ² tÄ-m Ä'Æ°á»c c trong nhiá»•u di chá»°khá°ço cá»• há»•c... Con trÄçu - cÄjç cÄ y, hÄ-nh tÆ°á»çng trung tÄçm cá»şa bá»çc tranh Ä'á»ng quÄ° cÄ²n Ä'Æ°á»c c phá°çn Äjnh cá°ç trong tá°-p tá»çc chÄ°n cá°çt ngÆ°á»•i chá°çt. Trong ngÄ°i má»™t thá°çp á»Y Vá°çn Thá°ng (PhÄ° Thá»•) Ä'Ä£ tÄ-m thá°çy IÆ°á»ji cÄ y Ä'á»ng hÄ-nh tam giÄjç cÄ³ dÄjng rá°çt chá°çc khoá°ç cÄ°ng vá»i rÄfng loÄ i trÄçu bÄ² nÄ³i IÄ°n phÆ°Æjng thá»çc canh tÄjç dÄ°ng cÄ y vÄ sá»çc kÄço gia sÄ°c Ä'Ä£ IÄ phÆ°Æjng thá»çc canh tÄjç nÄ°ng nghiá»†p phá»• biá°çn vÄ chá»ş yá°çu cá»şa ngÆ°á»•i Viá»†t cá»•.

Nhà»• Á'á»t Á'ai phĩ- nhiĩu, ãœÁ'á»t Giao Chá»%o rá»t Iĩ tá»'t, nhĩa»•u má u má»j v.v...ãœ,
Á'Æ°á»c sá»- sÁjch cá»• cá»sá Trung Quá»'c ghi lá»j nhÆ° sÁjch Phiĩn Ngung tá»jp kÁ½ cá»sá
Trá»nh HÁ'ng Á'á»•j Á'Æ°á»•ng, ThÁj Bĩ-nh hoĩ n vÁ© kÁ½ cá»sá Nhá»j Sá»- Á'á»•i Tá»ng..., nhá»
nÆ°á»c vÁ Ájnh sÁjng dÆ° thá» «a, cÁçy Iĩoa cho nÁfng suá»t cao, cÁ³ thá»f cá»y trá»ng
hai vá»¥. TÁ i liá»t khá»o cá»• há»•c Á'ÁÆ phĩjt hiá»t n ra vá»t tĩ-ch vá»• trá»y trong khu
má»™ tÁjng LÁ ng Vá»j. Ká»t quá» phĩn tĩ-ch cá»sá cÁj nhĩ chuyĩn má'n nÁ'ng sinh
há»c (Nguyá»...n Xuĩn Hiá»fn, 1981) cho biá»t, cÁ³ khá»n nÁfng Á'Á³ Iĩ nhá»ng há»t Iĩoa
chiĩm . . . Ká»¹ thuá»-t canh tÁj má»i Á'Æ°a nÁfng suá»t nghá»• trá»ng Iĩoa nÆ°á»c Iĩn
cao, cÁ³ thá»f tá»jo ra sá»n phá»m dÆ° thá» «a, cÁ³ thá»f nuÁ' i sá»ng má»™t sá»' ngÆ°á»•i Iĩ m
thĩm hoá»-c Iĩ m chuyĩn nhá»ng cÁ'ng viá»t khĩj.

Á'Á³ Iĩ tiá»n Á'á»• cho viá»t tÁjch má»™t sá»' ngĩ nh thá»s cÁ'ng khá»•i nÁ'ng nghiá»t. CÁ³
thá»f thá»y nhá»ng biá»fu hiá»t n Á'á»sũ tiĩn cá»sá quÁj trĩ-nh Á'Á³ ngay tá» « giai Á'oá»jn
vÁfn hoĩj Phĩn Nguyĩn - tá»©c giai Á'oá»jn Á'á»sũ cá»sá thá»•i ká»³ HÁ'ng VÆ°Æjng - qua
sá»± xuá»t hiá»t n nhĩa»•u kiá»fu loá»j Á'á»" gá»m mang tĩ-nh nghá»t thuá»-t cao, Á'Æ°á»c tá»jo
dÁjng má»ng Á'á»•u trĩn bÁ n xoay, Á'Æ°á»c nhĩng quÁ»t má»™t lá»p nÆ°á»c bá»™t sÁ»t pha
mÁ u Á'á»• tá»jo ra lá»p Ájo má»n bÁ³ng, trĩn Á'Á³ khá»c vá»½ trang trĩ- nhá»ng Á'á»" Áj
hoa vÁfn hÁ-nh há»c Á'á»'i xá»©ng. Á'Á³ Iĩ sá»± xuá»t hiá»t n hÁ ng loá»t nhá»ng Á'á»'a Á'ĩá»fm
khá»o cá»• há»•c vá»• nÆj chá»t tá»jo cÁ'ng cá»¥ sá»n xuá»t hay Á'á»" trang sá»©c bá»±ng Á'Áj.

Nhá»ng trung tÁ»m Á'Á»c Á'á»"ng lá»n nhÆ° LÁ ng Cá»£ (PhÁ° Thá»•), Cá»• Loa (HÁ Ná»™j) . .
. ra Á'á»•i. Nghá»t thuá»-t pha chá»t tá»- lá»t há»£p kim Á'Á£ tá»jo ra cÁj sá»n phá»m cÁ³
tĩ-nh nÁfng, cÁ'ng dá»ng thĩ-ch há»£p, giÁj trá»' ká»¹ thuá»-t vÁ nhá»t thuá»-t Á'á»•u á»Y
Á'á»%nh cao thá»•i Á'á»j.

Nghá»• rÁ"n Á'Á»c kim loá»j sá»t cÁ»ng ra Á'á»•i trong vÁfn hoĩj Á'Á'ng SÆjng vÁ ngĩ y
cÁ ng phĩjt huy Á'Æ°á»c tÁj dá»ng má»nh má»½. á»ž GÁ² Chiá»•n (ThÁ° Thá»•) Á'Á£ tĩ-m thá»y
vá»-t phá»m Á'xyt sá»t cÁ³ tá»- lá»t Fe2o3 lá»n, Á'Æ°á»c tá»jo ra trong Iĩ² luyá»t n quá»ng
hoĩ n nguyĩn. á»Y cÁj Á'á»'a Á'ĩá»fm khĩj nhÆ° Chiá»•n Vá»-y, Vinh Quang (HÁ TÁçy) Á'Á£
tĩ-m thá»y nhĩa»•u quá»ng sá»t vÁ rá»%o sá»t. á»Y Vinh Quang cÁ²n gá»p cá»£ má»™t Á'oá»jn
á»ng bá»f má á»Y Á'á»sũ cÁ²n dĩ-nh rá»%o sá»t. Vá»t tĩ-ch luyá»t n sá»t cÁ²n thá»y á»Y Á'á»"ng Má»•m
(Nghá»t An), á»Y Xuĩn Giang (HÁ TÁ»nh)...

HÁ ng trĩfm chiá»t trá»ng, thá»jp, thá»', bÁ-nh, Áçu, lá»• bá»±ng Á'á»"ng to Á'á»p hoa má»¹
Á'Æ°á»c ngÆ°á»•i thá»£ Á'Á»c Á'Á'ng SÆjng chuyĩn nghiá»t, tÁ i ba giÁ u kinh nghiá»t n tá»jo
ra. Á'Á³ Iĩ nhá»ng sá»n phá»m cÁ³ giÁj trĩ- cao vá»• vá»-t chá»t vÁ tinh thá»n, vá»• ká»¹
thuá»-t vÁ nhá»t thuá»-t. Má»™t trá»ng Á'á»"ng cÁ³ thá»f Á'á»•i Á'Æ°á»c hÁ ng trĩfm, nhĩ-n
con trĩu bÁ². NgÆ°á»•i nÁ o cÁ³ Á'Æ°á»c hai hay ba trá»ng Á'á»"ng Iĩ cÁ³ thá»f ãœtiá»m
hiá»t n xÆ°ng vÆ°Æjngãœ (Minh sá»-- quyá»fn 212) .

2. Phĩn chia giÁ u nhĩ"o vÁ phĩn hoĩj xÁ£ há»™j:

TÁ i liá»t khá»o cá»• há»•c khĩ'ng cho biá»t nhĩa»•u vá»• cÁj thá»s Á'oá»jn biá»t n sá»n phá»m
thá» «a cá»sá xÁ£ há»™j thĩ nh tÁ i sá»n riĩng cá»sá tá»ng lá»p ngÆ°á»•i nÁ o Á'Á³, song nÁ³
lá»j khá»ng Á'á»'nh má»™t cÁjch chá»c chá»n sá»± hiá»t n diá»t n cá»sá bá»t bÁ-nh Á'á»ng tÁ i
sá»n giá»'a cÁj thĩ nh viĩn hay nhĩ³m thĩ nh viĩn cá»sá cá»™ng Á'á»"ng cÆ° dÁçn Á'Á'ng
SÆjng. Á'ĩá»•u Á'Á³ cÁ³ thá»f ná»m bá»t Á'Æ°á»c qua phĩn tĩ-ch tÆ° liá»t n cÁj má»™t tÁjng Á'Á'ng
SÆjng.

XÁ£ há»™j Á'Á'ng SÆjng Iĩ má»™t xÁ£ há»™j cá»sá ngÆ°á»•i Viá»t cá»• - má»™t xÁ£ há»™j Á'Á£ qua má

sá»± hiá»±n há»± cá»±sa nÄ³ chá»±% cÄ²n cÄ³ thá»±f ná°m bá°t Ä'Æ°á»±c qua lÆ°u á°£nh cá»±sa nÄ³ trong cÄjc tá i liá»±tu khá°£o cá»± há»±c vÄ Ä'Æ°á»±c á°£nh xá°j qua cÄjc vÄfn hoÄj truyá»±n thá»±ng ná»±i tiá°£p cá»±sa nhiá»±u cá»±TMng Ä'á»±ng tá»±c ngÆ°á»±i sá»±ng trÄ²n Ä'á°¥t nÆ°á»±c Viá»±t Nam hiá»±n nay.

Do vá°-y, Ä'á»±f phÄ²n Ä'á»±nh Ä'Æ°á»±c cÄjc lá»±p ngÆ°á»±i khÄjc nhau vá»± thÄ²n phá°-n, vá»± tÄ i sá°£n trong xÄ£ há»±TMi Viá»±t cá»± thá»±i nÆ°á»±c VÄfn Lang - Ä,u Lá°jc, cÄ³ thá»±f tá-m Ä'á°£n cÄjc ghi ghÄ²p, dÄ¹ IÄ tá°£n má°jn vÄ rá»±i rá°jc trong cÄjc thÆ° tá»±ch cá»±, hoá°c tá-m Ä'á°£n cÄjc bá°±ng chá»±ng dÄ²n tá»±c há»±c sá»±ng Ä'á»±TMng. Trong thÆ° tá»±ch cá»± nhÆ° Quá°£ng ChÄ²u kÄ½ (thá°£ ká»± V) cÄ³ thá»±f thá°¥y nhiá»±u loá°ji ngÆ°á»±i khÄjc nhau: â€œngÆ°á»±i cÄ y ruá»±TMngâ€œ vÄ â€œngÆ°á»±i Äfn ruá»±TMngâ€œ.

TÆ° liá»±tu dÄ²n tá»±c há»±c cung cá°¥p ná»±ng bá°±ng chá»±ng sá»±ng Ä'á»±TMng hÆjn vá»± sá»± phÄ²n biá»±t giÄ u nghÄ°o, sang hÄ²n trong xÄ£ há»±TMi qua sá»± khÄjc biá»±t vá»± cÄjch Äfn á»±Y, trang phá»±c, vá»± nghi lá»±... ma chay...

á»± ngÆ°á»±i CÄ Tu, xÄ£ há»±TMi Ä'Æ°á»±c chia ra bá»±n loá°ji: Kavan (giÄ u), kapoh (khÄj giá°£), pÆjÄfn (Ä'á»±Äfn) vÄ haul nghÄ°o. CÄjc xÄ£ há»±TMi ngÆ°á»±i Ä°Ä², HrÄ², XtiÄ²ng Ä'á°£i thá»±f cÄ²ng cÄ³ bá»±n loá°ji ngÆ°á»±i nhÆ° vá°-y. Trong xÄ£ há»±TMi ngÆ°á»±i XtiÄ²ng ká°» tá»±i tá»± IÄ ngÆ°á»±i khÄ²ng cÄ³ chÄ²t tá i sá°£n nÄ o. NgÆ°á»±i nghÄ°o IÄ nhá»±ng thÄ nh viÄ²n cá»±sa gia Ä'Ä-nh thiá°£u Äfn Ä'á°£n 8-9 thÄjng trong nÄfm. Trong khi Ä'Ä³ ngÆ°á»±i giÄ u, cÄ³ nhÄ lá°ji cÄ³ tá»±i 100 con trÄ²u, 4 bá»±TM chia°£ng lá»±n, 11 bá»±TM chia°£ng ná»±, 27 chÄ² Sleng (Ä'á°t tiá»±n), 8 chÄ² Kri vÄ 50 tá»±i tá»±. . .

Trá»± lá°ji nguá»±n tÆ° liá»±tu khá°£o cá»± há»±c - chá»±— dá»±a chÄ-nh Ä'á»±f phá»±c dá»±ng bá»±TM má°t xÄ£ há»±TMi thá»±i Ä'Ä²ng SÆjn, tá»±c xÄ£ há»±TMi thá»±i nÆ°á»±c VÄfn Lang - Ä,u Lá°jc.

Hiá»±n chÄ²ng ta khÄ²ng cÄ³ trong tay ná»±ng tÆ° liá»±tu vá»± nhÄ á»±Y nÄ³i IÄ²n sá»± khÄjc biá»±t cá»±sa cÄjc tá°£ng lá»±p trong xÄ£ há»±TMi. Nhá»±ng khÄ²c gá»±— Ä'oa°jn cÄ²y cÄ³ vá°£t chá°t, Ä'á°½o, Ä'á»±c, gá»±t tá-m Ä'Æ°á»±c khi khai quá°t di tá-ch Ä'Ä²ng SÆjn, chá»±% cho hay vá»± má»±TMt loá°ji nhÄ sÄ n Ä'Æjn sÆj. TrÄ²n trá»±ng Ä'á»±ng cÄ³ khá°c hÄ-nh ná»±ng ngÄ²i nhÄ sÄ n májji cong to rá»±TMng, vÄ nhá»±ng ngÄ²i nhÄ májji trÄ²n ná»± hÆjn.

Vá»± cÄjch Äfn má°c cÄ²ng vá°-y, ngoÄ i ná»±ng trang phá»±c Äjjo má° IÄ²ng chim má°c trong ngÄ y há»±TMi thÄ-t tÆ°á»±ng ngÆ°á»±i phá»±c ná»± Ä'Ä² trÄ²n ná»±ng chuÄ²i kiá°£m hay dao gÄfm Ä'á»±ng Ä'Ä²ng SÆjn gá»±i IÄ²n cÄjch trang phá»±c cá»±sa ngÆ°á»±i quyá»±n quÄ½: Ä'á°£u Ä'á»±TMi khÄfn tá°£t thÄ nh bá²ng hoa nhiá»±u cÄjn, Äjjo vÄjy dÄ i cÄ³ hoa vÄfn trang trÄ- Ä'á°p thá°t bao Ä'á°£u má°i Ä'Æ°á»±c thÄ²u hoa vÄfn, má°c yá°£m vÄ Ä'eo chuá»±i há°jt trang sá»±c trÄ²n cá»±... chá»±— dá»±a chÄ-nh Ä'á»±f ná°-n biá°£t sá»± phÄ²n hoÄj tá i sá°£n vÄ xÄ£ há»±TMi IÄ tÆ° liá»±tu vá»± cÄjc ngÄ²i má»±TM tájng thá»±i Ä'Ä²ng SÆjn.

Ná»±i IÄ²n trong sá»± ná»±ng bÄ²i má»±TM Ä'á°¥t cÄ³ á»±Y khá°p má»±i nÆji, IÄ nhá»±ng ngÄ²i má»±TM má ngÆ°á»±i chá°£t Ä'Æ°á»±c chÄ²n trong cÄjc thá°jp Ä'á»±ng hay trá»±ng Ä'á»±ng sang trá»±ng to lá»±n. Nhá»±ng ngÄ²i má»±TM nÄ y há°³n thuá»±TMt tá°£ng lá»±p giÄ u sang trong xÄ£ há»±TMi.

GiÄ u nghÄ°o, sang hÄ²n IÄ hai thÄj cá»±c má² giá»±a chÄ²ng cÄ³ vÄ² vÄ n ná»±ng Ä'á»±f m chuyá»±fn tiá°£p, hÆjn ná»±a khÄjji niá»±m nÄ y Ä'Æ°á»±c cá»±hiá»±f cÄ²ng rá°¥t Ä'a dá°jng vÄ rá°¥t cá»± thá»±f á»±Y tá»±ng xÄ£ há»±TMi, tá»±ng thá»±i Ä'á°£i ná°¥t Ä'á»±nh. Ä'á»±i vá»±i xÄ£ há»±TMi Ä'Ä²ng SÆjn - má»±TMt xÄ£ há»±TMi má² á»±Y Ä'Ä³ Ä'á»± Ä'á»±ng Ä'Ä² phÄjtriá»±fn rá»±c rá»±j, Ä'á»±sá°t phÄj huy sá»±c

má°;nh Æ°u viá»† cá»§a nÄ³ nhÆ° má»™t ma lá»±c, trong xÄ£ há»™i nÄ y, ngÆ°á»°i nÄ o cÄ³ trong tay nhá»ng trá»ng thá°;p hoa má»¹, nhá»ng vÄ© khÄ- bá°±ng sá°t sá°c bÄ©n nhÆ° kiá°;m, dao gÄfm... há°³n IÄ nhá»ng ngÆ°á»°i thuá»™c tá°§ng lá»p giÄ u sang cÄ³ quyá»n thá°;. CÄ²n ngÆ°á»°i nÄ o khi chá°;t chá»%o Ä°Æ°á»°c bÄ³ chiá°;u, chÄ´n theo má»™t hai chiá°;c ná»i, bÄjt bá°±ng gá»m; thá°;ng hoá°c cÄ³ Ä°Æ°á»°c thÄ°m Ä°Ä´i vÄ²ng tai Ä°Ä´i..., há°³n IÄ nhá»ng ngÆ°á»°i nghÄ°o khÄ³, thá°-m chÄ- cÄ³ nhiá»u má»™t tÄjng trong khu má»™t khÄ´ng cÄ³ má»™t Ä°á»° tuá»³ tÄjng nÄ o chÄ´n theo, há°³n thuá»™c vá»° há°;ng ngÆ°á»°i cÄ²n há°n kÄ©m hÆjn.

Ä°á»°i vá»°i nhá»ng ngÄ´i má»™t mÄ Ä°á»° tuá»³ tÄjng IÄ nhá»ng vá°-t thÄ´ng thÆ°á»°ng vá»°i sá»° lÆ°á»°ng khÄ´ng nhiá»u lá°m: dÄfm ba hiá»fn vá°-t bá°±ng Ä°á»°ng thau, má»™t hai cÄ´ng cá»¥ sá°t, vÄ´i Ä°Ä´i vÄ²ng trang sá»°c bá°±ng Ä°Ä´i hay thuá»°. tinh. . . cÄ³ thá»f xem nhÆ° má»™t tÄjng cá»§a nhá»ng ngÆ°á»°i thuá»™c tá°§ng lá»p trung lÆ°u.

Bá°;ng 2 phÄ©n tÄ-ch 714 ngÄ´i má»™t cÄ³ niÄ°n Ä°á»°i Ä°Ä´ng SÆjn á»Ý nÄfm khu má»™t ná»°i tiá°;ng IÄ Thiá»°u DÆ°Æjng, Ä°Ä´ng SÆjn (Thanh HoÄ´i), LÄ ng Cá°£ (PhÄ° Thá»°), Vinh Quang (HÄ TÄ°y) vÄ LÄ ng Vá°;c nghá»± An).

CÄ³ thá»f thá°;y nhá»ng ngÄ´i má»™t nghÄ°o cÄ³ sá»° lÆ°á»°ng nhiá»u hÆjn cá°£ chiá°;m 51,9% tá»°ng sá»° cÄ´c má»™t Ä°Æ°á»°c phÄ©n tÄ-ch; thá»° Ä°á»°;n IÄ nhá»ng ngÄ´i má»™t mÄ chá»§ nhÄ©n cá»§a chÄ°ng Ä°á»°i Ä°a sá»° IÄ nhá»ng ngÆ°á»°i bÄ-nh dÄ©n, nhá»ng thá»° dÄ©n Ä°Æ°á»°c thÆ° tá»ch cá»° gá»°i IÄ lá°;c dÄ©n, IÄ han chiá°;m tá». lá»± Ä°Ä´ng ká»f 41,4%. Nhá»ng ngÄ´i má»™t giÄ u chÄ´n thÄ©c nhiá»u Ä°á»° Ä°á»°ng, Ä°á»° sá°t trong Ä°Ä³ cÄ´c Ä°á»° Ä°á»°ng sang trá»ng nhÆ° trá»ng, thá°;p, thá»°, bÄ-nh, lá»°, Ä°u muá»°i, tÆ°á»°ng. . . thÆ°á»°ng chiá°;m tá»° á»± nhá»° 6%. Diá»fn má°;o chung ná»°i IÄ°n vá°«n IÄ nhá»ng ngÄ´i má»™t Ä°Æjn giá°£n.

Tiá°;n thÄ°m má»™t bÆ°á»°c trong viá»±c tÄ-m hiá»fu hiá»fn trá°;ng phÄ©n hoÄ´i xÄ£ há»™i, cÄ³ thá»f phÄ©n tÄ-ch bá»™t Ä°á»° tuá»³ tÄjng tá»« gÄ³c Ä°á»° xÄ©t theo tÄ-nh nÄfng cÄ´ng dá»¥ng cá»§a chÄ°ng Ä°á»°f phá°§n nÄ o biá°;t thÄ°m Ä°Æ°Æjic thÄ©n phá°-n vÄ vá»° trÄ- xÄ£ há»™i cá»§a chá»§ nhÄ©n chÄ°ng (xem bá°;ng 3).

Bá°;ng 3 cho thá°;y nhá»ng ngÄ´i má»™t khÄ´ng cÄ³ Ä°á»° tuá»³ tÄjng hay chá»%o cÄ³ Ä°á»° dÄ´ng sinh hoá°;t mÄ tuyá»±t Ä°á»°i Ä°a sá»° IÄ nhá»ng Ä°á»° Ä°á»°±ng thÄ´ng thÆ°á»°ng bá°±ng gá»°m chiá°;m tá»°i 53,6% tá»°ng sá»° má»™t. Nhá»ng ngÄ´i má»™t cÄ³ chÄ´n theo cÄ´ng cá»¥ sá°£n xuá°;t bá°±ng Ä°á»°ng hay bá°±ng sá°t chá»%o chiá°;m 11%. Ä°iá»°u Ä°Ä³ nÄ³i IÄ°n nhiá»u hÆjn vá»° tÄ-nh trá°;ng Ä°á»° kim loá°;i cÄ²n quÄ½, ngÆ°á»°i xÆ°a khÄ´ng dá»... dÄ ng Ä°á»°f bao giá»° cÄ©ng chÄ´n theo cho ngÆ°á»°i chá°;t, hÆjn IÄ vá»° tÄ-nh trá°;ng tÄjch rá»°i sá°£n xuá°;t cá»§a chá»§ nhÄ©n chÄ°ng. Nhá»ng ngÄ´i má»™t cÄ³ chÄ´n vÄ© khÄ- cÄ´ng cÄ´c Ä°á»° vá°-t khÄ´c chiá°;m tá». lá»± Ä°Ä´ng ká»f (34,5%). Ä°iá»°u Ä°Ä³ cho thá°;y vÄ© khÄ- cÄ³ Ä½ nghÄ©a to lá»»n nhÆ° thá°; nÄ o Ä°á»°i vá»°i Ä°á»°i sá»°ng con ngÆ°á»°i, Ä°á»°ng thá»°i cÄ©ng nÄ³i IÄ°n xung Ä°á»°™t xÄ£ há»™i, chiá°;n tranh nhá°±m há»°p nhá°;t hay má»Ý rá»™ng Ä°á»°;t Ä°ai hay Ä°á»°f tá»± vá»± hoá°c tiá°;n cÄ´ng Ä°Ä´nh trá°£ ká° thÄ´ tá»« ngoÄ´i tá»°i, Ä°Ä£ trá»Ý thÄ´ nhá»fn tÆ°á»°ng Ä°Ä´ng quan tÄ©m cá»§a xÄ£ há»™i.

Bá°;ng 3 cÄ²n cho thá°;y, Ä°á»°i vá»°i tá»«ng di tÄ-ch cá»¥ thá»f trong tá»«ng khu vá»±c vÄ á»Ý tá»«ng giai Ä°oá°;n cá»¥ thá»f thÄ´ ká°;t cá°;u vÄ tá». lá»± cá»§a tá»«ng loá°;i má»™t phÄ©n theo tÄ-nh chá°;t Ä°á»° tuá»³ tÄjng cÄ³ khÄ´c nhau. á»ž cÄ´c di tÄ-ch mang Ä½ nghÄ©a trung tÄ©m cá»§a cá°£ cá»¥ng Ä°á»°ng nhÆ° di tÄ-ch LÄ ng Cá°£ thÄ´ tÄ-nh trá°;ng phÄ©n hoÄ´i tÄ´i sá°£n, phÄ©n tÄjng xÄ£ há»™i diá»°...n ra sÄ°u sá°c hÆjn.

Tá»° lá»± cÄ´c ngÄ´i má»™t cÄ³ chÄ´n theo vÄ© khÄ- á»Ý tá»«ng khu má»™t cÄ³ niÄ°n Ä°á»°i sá»°m muá»°m theo thá»°i gian, phá°£n á°£nh má»°c Ä°á»° cÄfng thá°;ng cá»§a hiá»fn trá°;ng xÄ£ há»™i cÄ©ng tÄfng NghiÄ°n cá»°u cÄ´c bá»™t sÆ°u tá°-p Ä°á»° Ä°á»°ng thau á»Ý má»™t sá»° Ä°iá»°fm ná»°i tiá°;ng vÄ tiÄ°u biá»fu cá»§a vÄfn hoÄ´i Ä°Ä´ng SÆjn cho thá°;y má»™t bá»°c tranh tá»°ng quÄjt vá»° xÄ£ há»™i Ä°Ä´ng SÆjn á»Ý khÄ-a cá°;nh tá°-p trung vÄ gia tÄfng giÄ u cÄ³, cÄ©ng nhÆ° á»Ý gÄ³c Ä°á»° mÄ©u thuá°«n xung Ä°á»°™t xÄ£ há»™i, cÄ³ thá»f Ä°Æ°á»°c trÄ-nh bÄ y tÄ³m tá°t

trong bá°Eng thá»ng kÁª dÆ°á»i Á'Áçy:

NhÃ-n chung, lÆ°á»Eng vÃ© khÃ- bá°±ng Á'á»ng thau vá°«n chiá°¿m tá»· lá»± cao á»Y há°Şu há°¿t cÃ¡c di tÃ-ch nÃ y, riÃ°ng á»Y LÃ ng Vá°¿c tá»· lá»± vÃ© khÃ- cÃ³ phá°Şn thá°Şp hÆ°jn. Á'ia»•u Á'Á³ Á'Æ°á»Æc giá°Êi thÃ-ch phá°Şn nÃ o do vá»« trÃ- cá»Şa Á'á»«a Á'ia»fm nÃ y ná°±m khÃ¡ xa cÃ¡ch cÃ¡c trung tÃçm cá»Şa Á'á»«ng bá°±ng sÃ°ng Lam vÃ sÃçu vÃ o vÃ°ng trung du Á'á»«i gÃ² giÃ¡p nÃ°i, nÆ°ji mÃ cÃ¡c thá°¿ lá»±c bÃ nh trÆ°á»ng khÃ³ vÆ°Æ°jn tá»·i.

Á'á»« dÃ°ng sang trá»ng nhÆ° trá»ng, thá°¿p, thá°¿, bÃ-nh, Áçu... chiá°¿m tá»· lá»± Á'Á¿ng ká»f, Á'á°c biá»±t á»Y cÃ¡c Á'á»«a Á'ia»fm mang Á½ nghÃ°a trung tÃçm nhÆ° LÃ ng Cá°Ê, Á'Á°ng SÆ°jn, LÃ ng Vá°¿c IÃ nhá»ng nÆ°ji sá»ng tá°-p trung tá°Şng lá»±p quÃ½ tá»™c, cÃ¡c thá»Ş IÃ°nh lá»±n cá»Şa cá°Ê nÆ°á»c hay cá»Şa má»™t vÃ°ng rá»™ng. CÃ ng vá»• cuá»i thá»•i Á'Á°ng SÆ°jn, á»Y cÃ¡c trung tÃçm nÃ y, lÆ°á»Eng Á'á»« tuá°³ tÃ¿ng sang trá»ng trong Á'Á³ cÃ³ di vá°-t ngoá°¿i lai hay mÃ° phá»ng ngoá°¿i lai cÃ°ng tÃfng nhiá»•u.

TÃ³m lá°¿i, tá»« ná»ng tÆ° ná°¿u vá»«a trÃ-nh bÃ y trÃ°n cÃ³ thá»f thá°Şy, sá»± phÃçn hoÃ¡ Á'Á£ diá»...n ra trong xÃ£ há»™i Á'Á°ng SÆ°jn. TrÆ°á»c tiÃ°n vÃ rÃµ rÃ ng hÆ°jn cá°Ê IÃ sá»± phÃçn hoÃ¡ tÃ i sá°Ên, phÃçn cá»±c giÃ u sang, hÃ°n kÃ°m. Tá»« khá»i cá»™ng Á'á»«ng cÆ° dÃçn khÃ¡ thá»ng nhá°Şt hÃ-nh thÃ nh trong cÃ¡c thá»•i ká»³ tiá»•n Á'Á°ng SÆ°jn, phÃ¡t triá»fn dá°Şn Á'á°¿n giai Á'oá°¿n Á'Á°ng SÆ°jn Á'Á£ phÃçn hoÃ¡ thÃ nh ba lá»±p ngÆ°á»c cÆ° bá°Ên: lá»±p ngÆ°á»c giÃ u sang quyá»•n quÃ½, lá»±p dÃçn tá»± do - cÃ¡c thÃ nh viÃ°n cÃ°ng xÃ£ cÃ³ má»°c sá»ng trung lÆ°u vÃ lá»±p ngÆ°á»c bá»c bÃ³c lá»™t.

Trong chuyá»±n BÃ¡nh dÃ y bÃ¡nh chÆ°ng, tÃ¡c giá°Ê LÃ°nh Nam chÃ-ch quÃ¡¿i cho biá°¿t â€œÁ'á»«ng bá»™c nÃ tá»³ cÃ y bá°±ng lá»-a, trá»ng bá°±ng daoâ€•. Á'ia»•u Á'Á³ nÃ³i IÃ°n tá°Şng lá»±p nÃ tá»³ ngoÃ i phá°-n sá»± phá°Êi IÃ m viá»±c hÃ°n há°¿i trong nhÃ chá»Ş, cÃ°n phá°Êi tham gia lao Á'á»™ng trá»±c tiá°¿p IÃ m ra cá»Şa cá°Êi cho chá»Ş. NhÆ° vá°-y IÃ , trong xÃ£ há»™i Á'Á°ng SÆ°jn Á'Á£ tá»«n tá°¿i quan há»± bÃ³c lá»™t nÃ lá»± cá°Ê trong IÃ°nh vá»±c sá°Ên xuá°Şt, dÃ° rá°±ng há»• khÃ°ng phá°Êi IÃ lá»±c lÆ°á»Eng lao Á'á»™ng xÃ£ há»™i chá»Ş yá°¿u.

Á'ia»fm ná»•i bá°-t vÃ chung nhá°Şt cá»Şa hiá»±n trá°¿ng phÃçn hoÃ¡ xÃ£ há»™i trong xÃ£ há»™i Á'Á°ng SÆ°jn IÃ , do ná»ng Á'ia»•u kiá»±n lá»«ch sá»- nhá°Şt Á'á»«nh quy Á'á»«nh, sá»± phÃçn hoÃ¡ Á'Á³ diá»...n ra khÃ°ng thá°-t sÃçu sá°c Sá»± cÃ¡ch biá»±t giá»a cÃ¡c tá°Şng lá»±p xÃ£ há»™i khÃ°ng lá»±n lá°m, nhá°Şt IÃ á»Y giai Á'oá°¿n Á'á°Şu â€œoethá»•i HÃ°ng VÆ°Æ°ng, vua tÃ°i cÃ°ng Á'í cÃ y, cha con cÃ°ng tá°m chung má»™t dÃ°ngâ€•. TÃ i liá»±t khá°Êo cá»• há»•c cÃ°ng cho hay, khÃ°ng gá°p ná»ng má»™ tuá°«n tÃ¿ng nÃ lá»±.

Vá»• Á'á°¿i thá»f, ná»ng ngÃ°i má»™ giÃ u cÃ³ vá°«n Á'Æ°á»Æc chÃ°n theo cá°Ê cÃ°ng cá»± sá°Ên xuá°Şt bÃ°n cá°¿n cÃ¡c Á'á»« vá°-t sang trá»ng. Tuy nhiÃ°n, nhÃ-n vÃ o tá»· lá»± cÃ¡c loá°¿i má»™ cÃ³ thá»f thá°Şy loá°¿i má»™ nghÃ°o chiá°¿m tá»·i 51% tá»ng sá»« cÃ¡c ngÃ°i má»™. Trong nÃfm khu má»™ tÃ¿ng vÃfn hoÃ¡ Á'Á°ng SÆ°jn quan trá»ng cá»³ thá»f thá°Şy sá»± bá°Şn cÃ°ng hoÃ¡ xÃ£ há»™i nhÆ° má»™t xu thá°¿ diá»...n ra tá°¿t yá°¿u vÃ sá»± cÃ¡ch biá»±t vá»• thÃçn phá°-n cÃ°ng Á'Æ°á»Æc xÃ¡c lá°p rÃµ rÃ ng. Á'ia»•u Á'Á³ Á'Æ°á»Æc minh hoá°¿i thÃ°m bá°±ng hiá»±n trá°¿ng phÃçn bá»c cÃ¡c má»™ tÃ¿ng á»Y khu má»™ LÃ ng Cá°Ê. á»ž khu má»™ nÃ y cÃ³ riÃ°ng há°³n má»™t vÃ nh Á'ai ngoá°¿i vi giÃ nh cho ngÆ°á»c khá»n khÃ³ mÃ trong ngÃ°i nhÃ cá»Şa há»• á»Y IÃ ng ma nÃ y khÃ°ng cÃ³ lá°Şy má»™t Á'á»« vá°-t tuá°³ thÃçn nÃ o. Á'Áçy IÃ má»™t bá°±ng chá»°ng nÃ³i IÃ°n sá»± phÃçn hoÃ¡ xÃ£ há»™i cá»Şa ngÆ°á»c i kinh ká»³ LÃ ng Cá°Ê, vÃ°ng Á'Á³ng Á'Á° cá»Şa cÃ¡c vua HÃ°ng khÃ°ng chá»° dá»«ng lá°¿i á»Y má»°c hÃ-nh thÃ nh cÃ¡c tá°Şng lá»±p ngÆ°á»c i khÃ¡c nhau mÃ Á'Á£ Á'á°¿t tá»·i má»°c sá»± khÃ¡c nhau Á'Æ°á»Æc quy cÃ¡ch hoÃ¡ thÃ nh chuá°°n má»±c nhá°Şt Á'á»«nh, phá°Ên Á¡nh trong xÃ£ há»™i Á'ang dá°Şn hÃ-nh thÃ nh nÃ°n cÃ¡c giai cá°Şp Á'á»«i khÃ¿ng Á'á°Şu tiÃ°n. Tuy sÆ°j khai song cÃ°ng Á'á»Ş ná°Êy sinh nhu cá°Şu cá°Şn phá°Êi cÃ³ má»™t bá»™ mÃ¡y quyá»•n lá»±c cÃ°ng ra Á'á»•i. Bá»™ mÃ¡y nÃ y, ngoÃ i cÃ¡c chá»°c nÃfng kinh tá°¿ - xÃ£ há»™i, cÃ°n cÃ³ chá»°c nÃfng Á'ia»•u tiá°¿t cÃ¡c má»i quan há»±, cÃ¡c mÃçu thuá°«n,

cá»c quyá»n lá»xi Á'á»i lá°-p nhau cá»sa cá»c tá°şng lá»p dÄçn cÆ° khÄ»c nhau trong má»TMt cá»TMng Á'á»ng thá»ng nhá°¶t.

3. Tá»• chá»©c xÄ£ há»TMi:

QuÄ»j trÄ-nh phÄçn hoÄ»j xÄ£ há»TMi diá»...n ra trÄ°n cÆ° sá»Ý sá»©c sá°£n xuá°¶t phÄ»t triá»fn cao dá°«n tá»i nhá»ng biá°çn Á'á»i má°jnh má°½ trong thá»f chá°ç xÄ£ há»TMi vá»i nhá»ng quan há»¶ tÆ°Æjng á»©ng cá»sa nÄ³ Á'Æ°á»£c phá°£n Ä»jnh trong tá»• chá»©c gia Ä'Ä-nh - IÄ ng xÄ£, liÄ°n IÄ ng xÄ£ (bá»TM, bá»TM chá»§ nÆ°á»c) cÄ»ng nhá»ng má»i quan há»¶ cá»sa chÄ°ng.

Trong giai Ä'oá°jnh PhÄ»ng NguyÄ°n, tÆ°Æjng á»©ng vá»i giai Ä'oá°jnh Ä'á°şu cá»sa thá»i ká»³ HÄ»ng VÆ°Æjng, sá»± chÄ°nh lá»¶ch vá»• Ä'á»" tuá»³ tÄ»ng biá»fu hiá»¶n trong khu má»TM tÄ»ng LÄ°ng HoÄ (VÄ°nh PhÄ°) vá»i ngÄ»i má»TM sá»' 9... cÄ³ qua Ä'Ä»j vÄ cá»c há»¶t trang sá»©c bá°şng Ä'Ä»j ngá»c chÄ°n theo, sá»± hiá»¶n diá»¶n cá»sa pho tÆ°á»£ng Ä'Ä»j Ä'Ä n Ä»ng á»Ý di chá»% VÄfn Ä'á»fn (HÄ Ná»TMi) Ä'Æ°á»£c xem nhÆ° dá°şu hiá»¶t cá»sa sá»± ra Ä'á»i chá°ç Ä'á»TM phá»¶ há»¶. Sang giai Ä'oá°jnh Ä'Ä»ng SÆ»jnh - cuá»i thá»i HÄ»ng VÆ°Æjng - thá»i An DÆ°Æjng VÆ°Æjng cÄ³ thÄ°m nhiá»•u bá°şng chá»©ng Ä'á»f nÄ³i vá»• bÆ°á»c chuyá»fn sang phá»¶ há»¶ Ä'Ä³.

Tá»ji khu cÆ° trÄ° Ä'Ä»ng SÆ»jnh Ä'Ä£ phÄ»t hiá»¶n Ä'Æ°á»£c cá»c ná»n nhÄ cÄ³ diá»¶n tÄ-ch nhá»• khoá°£ng 9m2 vÄ nhá»ng ná»n nhÄ má sá»' lÆ°á»£ng vÄ cá»ch bá»' trÄ- cá»c há»ng lá»— cá»TMt trÄ°n Ä'Ä³ cho hay quy má» cá»sa nhÄ cÄ³ diá»¶n tÄ-ch rá»TMng tá»i 72m2.

TÆ° liá»¶t má»TM tÄ»ng cÄ°ng gá»£i IÄ°n nhá»ng suy nghÄ° Ä'Ä»ng chÄ° Ä'½. Trong ngÄ»i má»TM sá»' 1 khu má»TM nÄ°i Ná°şp (Thanh HoÄ»j) Ä'Ä£ phÄ»t hiá»¶n Ä'Æ°á»£c 2 bá»TM xÆ°Æjng, má»TMt cá»sa ngÆ°á»i Ä'Ä n Ä»ng trá°ç 50 tuá»i, má»TMt cá»sa phá»¶ ná»- trá°ç 30 tuá»i Ä'Æ°á»£c tÄ»ng chá»ng IÄ°n nhau. Bá»TM xÆ°Æjng ngÆ°á»i Ä'Ä n Ä»ng ná°şm trÄ°n. Ä'á»" tuá»³ tá°£ng ngoÄ i cÄ»ng cá»¶ vÄ° khÄ- bá°şng Ä'á»ng nhÆ° rÄ-u, giÄ»j Ä'Ä»ng chÄ° Ä'½ IÄ chiá°ç á°£n bá°şng ngÄ khá°c chá»- Tá». (chá»- HÄ»j) vÄ chiá°ç lÆ°á»£c ngÄ cÄ³ 6 rÄfn. Hai bá»TM xÆ°Æjng Ä'Æ°á»£c Ä'á»nh chá»şng thuá»TMc loá°ç há»nh lnÄ'Ä nÄ°diÄ°ng má ngÆ°á»i Ä'Ä n Ä»ng cÄ³ thá»f IÄ má»TMt thá»ş IÄ°nh Ä'á»a phÆ°Æjng Ä'Æ°á»£c phong chá»©c vá»c. CÄ°ng trong khu má»TM nÄ y, á»Ý ngÄ»i má»TM sá»' 2 cÄ³ xÆ°Æjng má»TMt ngÆ°á»i Ä'Ä n Ä»ng trá°ç 30-40 tuá»i chÄ°n cÄ»ng má»TMt huyá»¶t vá»i 4 cÄ»j thá»f khÄ»c trong Ä'Ä³ cÄ³ má»TMt trá° em. Má»TM cÄ°n chÄ°n theo trá»ng, thá°jp vÄ nhiá»•u Ä'á»" Ä'á»ng khÄ»c, chá»©ng tá»• chá»ş nhÄçn cá»sa nÄ³ cÄ°ng thuá»TMc lá»p ngÆ°á»i cÄ³ quyá»n thá°ç. Má»TM sá»' 2 cÄ³ chÄ°n tá»i nÄ°m cÄ»j thá»f nÄ y cÄ³ khá°£ nÄ°fn IÄ má»TM chÄ°n riÄ°ng giÄ°nh cho má»—i gia Ä'Ä-nh má ngÆ°á»i chá°çt lá°şn lÆ°á»£t Ä'Æ°á»£c tÄ»ng chung trong má»TMt há»'. á»ž cá»c khu má»TM tÄ»ng khÄ»c nhÆ° Thiá»¶t DÆ°Æjng, Quá»³ Chá»-... cÄ°ng gá°p trÆ°á»ng há»£p cÄ³ má»TM tÄ»ng chá»ng vÄ IÄ nhá»ng cá°p Ä'Ä»i nam ná»-.

CÄ»c tá»i liá»¶t vá»• nhÄ á»Ý cá»sa ngÆ°á»i sá»ng, má»TM Ä'á»a cá»sa ngÆ°á»i chá°çt Ä'Ä£ bá»• sung cho nhau gÄ°p vÄ o soi sÄ»ng tá»• chá»©c Ä'Æ»jnh vá»c xÄ£ há»TMi cÆ° sá»Ý cÄ³ nhiá»•u khá°£ nÄ°fn IÄ gia Ä'Ä-nh phá»¶ há»¶. HÆ°á»ng tÄ-m tá»i nÄ y cÄ°n Ä'Æ°á»£c bá»• sung bá°şng cá»c truyá»n thuyá°çt thá»i HÄ»ng VÆ°Æjng nhÆ° SÆ»jnh Tinh - Ngá»c Hoa, Chá»- Ä'á»ng Tá»- - TiÄ°n Dung, Trá°şu Cau... cÄ°ng nhÆ° nhá»ng con sá»' Ä'á»a»u tra vá»• há»TM khá°çu vÄ o Ä'á°şu thá»i Bá°c thuá»TMc cho thá°¶y á»Ý quá°n Giao Chá»% bá°c Bá»TM) trung bá»nh má»—i há»TM cÄ³ tá»jnh ngÆ°á»i, á»Ý quá°n Cá»-u ChÄ°n (bá°c Trung Bá»TM) trung bá»nh má»—i há»TM cÄ³ khoá°£ng 4-5 ngÆ°á»i (Tiá»n HÄ»jnh thÆ° - Ä'á»a»u IÄ½ chÄ- - quyá»fn 28 há°j). ThÄ°m vÄ o Ä'Ä³, ngÄ»i thá»ş IÄ°nh - Khun (HÄ»ng) Ä'Æ°á»£c truyá»n cho con trai theo chá°ç Ä'á»TM thá°ç tá°p.

CÄ»c gia Ä'Ä-nh phá»¶ há»¶ nÄ y khÄ»ng cÆ° trÄ° Ä'á»TMc lá°p thÄ°nh má»TMt khu riÄ°ng biá»¶t má sá»ng chung vá»i nhau trong má»TMt chá°ç, ban Ä'á°şu thÆ°á»ng do má»TMt dÄ°ng há»• lá°p nÄ°n.

Má»TMt vá°şn Ä'á»• ná°£y sinh cá°şn Ä'Æ°á»£c soi sÄ»ng IÄ phá°£i chÄ°ng cá»c khu cÆ° trÄ° thá»i

Ă.Ă'ng SÆjn IĂ Ă'á»«a bĂ n sinh tá»¥ cá»§a má»™t tá»« tá»™c, má»™t dĂ'ng há»• hay gá»“m nhía»•u gia Ă'Ă-nh tá»« nhía»•u tá»« tá»™c dĂ'ng há»• khĂjc nhau há»•p thĂ nh?

TĂ i liá»†u hiá»†n biáºt tá»« cĂjc khu cÆº trĂº Ă.Ă'ng SÆjn, chÆºa cho ná»ng báºng chá»©ng tin cáºy vá»• tĂ-nh Ă'a há»£p cá»§a chĂºng. TĂ-nh IĂ' gĂ-ch cá»§a lá»'i cÆº trĂº Ă'a há»£p nĂ y cĂ³ tá»f tháºy rĂµ hÆjn qua tÆº liá»†u má»™ tĂjng tá»•i áºy. VĂ- nhÆº á»Ÿ Ă'á»•i SÆjn (HĂ Nam), nĂºi Náºp (Thanh HoĂj). Ă.Ă' IĂ' nhá»ng khu má»™ tĂjng thuá»™c vá»• cĂ'ng má»™t vĂfn hoĂj, tháº-m chĂ- má»™t giai Ă'oaºjn vĂfn hoĂj. CĂjc Ă'á»“ tuá»³ tĂjng chĂ'n trong cĂjc ngĂ' i má»™ á»Ÿ Ă'Ăcy Ă'á»•u giá»ng nhau, song chá»§ nhĂçn chĂºng láºji khĂ'ng cĂ'ng huyáºt tá»ng, cĂ'ng sáºc tá»™c. PhĂçn tĂ-ch cĂjc cá»'t sá»• cĂ'ng Ă'á»«nh chá»§ng Ă'Æºá»£c cho tháºy á»Ÿ nĂºi Náºp cĂ³ 13 sá»• thuá»™c loáºji hĂ-nh lnĂ'Ă'nĂ'adiĂ'ng vĂ 6 cá»'t sá»• thuá»™c loáºji hĂ-nh Ă.Ă'ng - Nam Ăj. á»ž Ă'á»•i SÆjn cĂ³ hai sá»• lnĂ'Ă'nĂ'adiĂ'ng vĂ hai sá»• Ă.Ă'ng - Nam Ăj (Nguýá»...n LĂçn CÆºá»ng, 1984).

Ă.Ă'ng chĂº Ă½ IĂ' trong quĂj trĂ-nh diá»...n biáºt n nhĂçn chá»§ng chuyá»fn hoĂj loáºji hĂ-nh nĂ y, Ă'Ă£ xáºy ra há»—n chá»§ng theo xu tháºi giáºm Ă'en vĂ giáºm thĂ'. Loáºji hĂ-nh lnĂ'Ă'nĂ'adiĂ'ng váº«n tá»“n táºji Ă'áº-m Ă'Ă' trong cÆº dĂçn Ă.Ă'ng SÆjn song cĂ ng ra phĂ-a báºc vĂ cĂ ng muá»™n vá»• sau thĂ- yáºt tá»' vĂ ng cĂ ng Ă'áº-m, loáºji hĂ-nh Ă.Ă'ng - Nam Ă. vÆºá»£t trá»™i IĂ'n. Ă'á»•u Ă'Ă' pháºn Ăjnh quĂj trĂ-nh cá»™ng cÆº Ă'an xen tá»™c ngÆºá»•i diá»...n ra máºjn máº½ vĂ o giai Ă'oaºjn Ă.Ă'ng SÆjn muá»™n vĂ háº-u Ă.Ă'ng SÆjn.

XĂºt vá»• máºt xĂ£ há»™i thĂ- sá»± khĂjc nhau vá»• thá»f hĂ-nh nĂ y mĂjch chá»%º ráºng Ă'Ă' khĂ'ng pháºi IĂ' nhá»ng ngÆºá»•i cĂ'ng thuá»™c vá»• má»™t dĂ'ng há»• mĂ' IĂ' tá»« cĂjc thá»« tá»™c bá»™ láºjc tháº-m chĂ- cĂjc bá»™ tá»™ khĂjc nhau cĂ'ng há»•p láºji, cĂ'ng cá»™ng cÆº bĂ'n nhau. QuĂj trĂ-nh chung sá»ng, cĂ'ng cĂ³ chung má»™t sá»' pháºn nĂ y Ă'Ă£ táºj ra cho há»• cĂ³ cĂ'ng má»™t lá»'i sá»ng biá»fu hiá»†n á»Ÿ nhá»ng nĂºt vĂfn hoĂj chung. ChĂ-nh trong cĂjc Ă'ía»•u kiá»†n lá»ch sá»- nĂ y mĂ' cĂjc sáºc tá»™c, cĂjc nhĂ'm ngĂ'n ngá»- cĂºng dáºn tĂjc Ă'á»™ng IĂ'n nhau, hoĂ' nháº-p vĂ o nhau Ă'á»f táºj thĂ nh má»™t cá»™ng Ă'á»ng thá»ng nháºt.

QuĂj trĂ-nh thá»ng nháºt cá»§a vĂfn hoĂj Ă.Ă'ng SÆjn - má»™t sá»± thá»ng nháºt trong Ă'a dáºng, thoĂjng, má»Ÿ, xĂºt vá»• máºt xĂ£ há»™i cĂºng IĂ' quĂj trĂ-nh Ă'á»«nh hĂ-nh cÆºÆjng giá»'i, hĂ-nh thĂ nh cĂjc tá»• chá»©c thang báºc xĂ£ há»™i qua cĂjc má»©c: káº» (cháºj) - bá»™ - bá»™ chá»§ - nÆºá»»c mĂ' trong Ă'Ă' káºt cáºy IĂ ng - nÆºá»»c IĂ' xuyĂ'n suá»'t vĂ lá»'i á»©ng xá»- â€œsá»ng á»Ÿ IĂ ng sang á»Ÿ nÆºá»»cá»• Ă'Ă£ Ă' vĂ o tĂçm thá»©c ngÆºá»•i Viá»†t.

Truyá»†n Há»• Há»ng BĂ ng trong sĂjch LĂºnh Nam chĂ-ch quĂj chĂºp vá»• cÆºÆjng vá»±c nÆºá»»c vĂfn Lang nhÆº s

â€œĂ,u CÆj vĂ 50 con IĂ'n Ă'áºt Phong ChĂç, suy phá»¥c láº«n nhau, cĂ'ng tĂ'n ngÆºá»•i con cáº IĂ'n IĂ m vua hiá»†u IĂ' HĂ'ng VÆºÆjng, láºy tĂ'n nÆºá»»c IĂ' VĂfn Lang, Ă'Ă'ng giĂjp Nam Háºi, tĂcy tá»'i Ba Thá»¥c, báºc tá»'i há»“ Ă'á»™ng Ă.Ă-nh, nam tá»'i nÆºá»»c Há»“ TĂ'n. Chia nÆºá»»c IĂ m 15 bá»™â€œ1.

1 Theo VĂº Quá»³nh - Kiá»•u PhĂº: LĂºnh Nam chĂ-nh quĂj, Nxb. VĂfn hoĂj, HĂ Ná»™i, 1960, tr. 23.

RĂµ rĂ ng Ă'Ă' khĂ'ng pháºi IĂ' cÆºÆjng vá»±c nÆºá»»c vĂfn Lang, cĂºng khĂ' nĂ'i Ă'Ă' IĂ' cÆºÆjng vá»±c nÆºá»»c Ăçu Láºjc rá»™ng lá»»n hÆjn, sau khi An DÆºÆjng VÆºÆjng há»£p nháºt vĂfn Lang vĂ o khá»'i liĂ'n minh TĂcy Ă, u cá»§a mĂ-nh.

Tuy nhiên viá»±c chá»±c Á'á»±nh tiá»±p theo vá»±c vá»±c trÁ- cá»±sa 15 bá»±™ trong phá»±m vi miá»±c n Bá»±c nÁ»±c tá»±c « Quáo»±ng BÃ-nh trá»±Y ra lá»±ji rá»±t Á'Á»±ng chÃ Á'½, bá»±Yi lá»±½ cÁ»±Æ»±ng vá»±c Á'Á³ khÃ»i phá»± há»±p vá»±i vá»±c trÁ- phá»±n bá»±c cá»±sa vÃfn hoÃi Á'Á'ng SÆ»±n giai Á'oá»±n sá»±m vÃ giai Á'oá»±n phá»±t triá»±fn. Tuy nhiên á»±Y giai Á'oá»±n vÃfn hoÃi Á'Á'ng SÆ»±n cá»±c thá»±c nh (khoá»±ng thá»±c ká»±c thá»±c ba Á'á»±su thá»±c ká»±c thá»±c hai trÁ»±c cÃ'ng nguyÃ»n) vÃfn hoÃi Á'Á'ng SÆ»±n mang nhá»±ng sá»±c thÃ»i má»±i, phá»±m vi á»±nh hÁ»±c Yng vÃ má»±i giao IÆ»±u vÃfn hoÃi Á'Á»±c má»±i rá»±™ng, rÃ»m rá»±t nhá»±t IÃ vá»±i thá»±c giá»±i BÃch Viá»±t vÃ'ng Giang Nam . Trong bá»±™ di vá»±t Á'á»±c ng Á'Á'ng SÆ»±n, yá»±u tá»±c vÃ'ng cao (Ã,u) Á'Á»±c khá»±c hoá»±i rÃ»m nÃ»t IÆ»±c cá»± y Á'á»±c ng hÃ-nh tim, dao gÃ»m chá»±n tay ngang, rÃ»u xÃ»o hÃ-nh bÃ n chÃ»n, trá»±ng Á'á»±c ng Á'Á'ng SÆ»±n (dÃ»ng thÃ»n choÃi...). Nhá»±ng loá»±i hÃ-nh di vá»±t nÃ y cÃ»ng gá»±p Á'á»±c ng bá»±™ hay Á'Á»±n loá»±i trong cÃ»c Á'á»±c a Á'á»±c fm Thá»±ch Trá»±i SÆ»±n, LÃ½ Gia SÆ»±n, A ChÁ»±Æ»±ng Trá»±i (VÃ»n Nam), Phá»± Á'Á Oa CÃ»i LÃ»nh, La Bá»±c Loan (Quáo»±ng TÃ»y)... Do vá»±y trong má»±t chá»±c ng má»±c nÃ o Á'Á³, cÃ³ thá»±c f xem má»±t phá»±n Á'á»±t phá»±c Á'Á'ng nam tá»±c nh VÃ»n Nam; tÃ»y nam vÃ nam tá»±c nh Quáo»±ng TÃ»y vÃ tÃ»y nam tá»±c nh Quáo»±ng Á'Á'ng IÃ ná»±m trong cÁ»±Æ»±ng vá»±c hay phá»±m vi á»±nh hÁ»±c Yng qua lá»±ji cá»±sa vÁ»±Æ»±ng quá»±c Á,u Lá»±c.

DÃ sao thÃ- Á'á»±c a bÃ n trung tÃ»m cá»±sa vÃfn hoÃi Á'Á'ng SÆ»±n (cÃ»ng IÃ cá»±sa quá»±c gia VÃfn Lang - Á,u Lá»±c) IÃ vÃ'ng trung du vÃ Á'á»±c ng bá»±ng Bá»±c Viá»±t Nam nÃ»i Á'á»±t Á'ai phá»±c nhiÃ»u, cÁ»± dÃ»n dÃ»n Á'Á'ng Á'Á»±c, giao thÃ'ng thuá»±n tiá»±n, kinh tá»±c vÃfn hoÃi cÃ³ Á'á»±c u kiá»±n phá»±t triá»±fn nhanh, vÃfn minh chá»±c ná»±c Y sá»±m (bá»±n vá»±½ 2. SÆ»± Á'á»±c phá»±n bá»±c cÃ»c di tÃ-ch Á'Á'ng SÆ»±n á»±c Viá»±t Nam).

Vá»±c ká»±c tá»±c cá»±u xÃ» há»±™i cÃ³ thá»±c f nÃ³i, tá»±c chá»±c IÃ ng (ká»±c, chá»±c) IÃ hÃ-nh á»±nh thu nhá»±c giá»±n Á'Á»±c cá»±sa tá»±c chá»±c nÁ»±c tá»±c vÃ ngÁ»±c Á'Á»±c lá»±ji, nÁ»±c tá»±c IÃ hÃ-nh á»±nh má»±i rá»±™ng cao nhá»±t vÃ tinh tá»±c nhá»±t cá»±sa tá»±c chá»±c IÃ ng.

CÃ»c khu cÁ»± truÃ'ng SÆ»±n Á'Á»±c Á'Á»±c xem nhÁ»±c nhá»±ng Á'Á»±c vá»±c tá»±c chá»±c xÃ» há»±™i cÁ»± bá»±n - nhá»±c cÃ'ng xÃ» nÃ'ng thÃ'n, IÃ»ng giá»±c ng. CÃ»c khu Á'Á³ thÁ»±c tá»±c p trung khÃ'ng xa lá»±m, há»±p thÃ nh má»±t cá»±m trong Á'Á³ ná»±c i IÃ n vÃ i di tÃ-ch trung tÃ»m, á»±c Y Á'Á³ thÁ»±c tá»±c cá»± vá»±t tÃ-ch ngá»±c thá»±c cÃ'ng chuyÃ»n nhÁ»±c Á'Á»±c Á'á»±c ng, rÃ»n sá»±t, chá»±c tá»±c Á'á»±c trang sá»±c . . . , á»±c Y Á'Á³ cÃ³ má»±t nhiá»±c u di vá»±t nhá»±c p ngoá»±i tá»±c cÃ»c vÃ'ng bÃ»n trong hay tá»±c ngoá»±i bang Á'Á»±c tá»±c i, ná»±c i IÃ n má»±i quan há»±t rá»±™ng rÃ»i do vá»±c trÁ- trung tÃ»m cá»±sa mÃ-nh.

Trong sá»±- sÃ»ch vÃ truyá»±c thuyá»±t cÃ³ nhá»±c Á'á»±c n chia nÁ»±c tá»±c vÃfn Lang thÃ nh 15 bá»±™. Vá»±y trong thá»±c tá»±c lá»±c ch sá»±c, cÃ³ tá»±c n tá»±c cÃ»c bá»±™ nhÁ»±c má»±t tá»±c chá»±c xÃ» há»±™i cá»±p hai - cá»±p trÃ»n IÃ ng khÃ'ng? Á'á»±c f soi sÃ»ng vá»±n Á'á»±c nÃ y, cÃ³ thá»±c f lá»±y hai khu vá»±c IÃ vÃ'ng ngÃ»c ba Há»±c TrÃ- vÃ ngÃ»c ba Á'Á»±c - Nhuá»±t Á'á»±c f xem xÃ»t.

Á'Á»±c Á'Á»±c biá»±t rá»±c ng, ngay tá»±c thá»±c i PhÃ'ng NguyÃ»n á»±c Y Á'Á»±c Á'Á»±c hÃ-nh thÃ nh hai loá»±i hÃ-nh vÃfn hoÃi Á'á»±c a phÁ»±Æ»±ng: loá»±i hÃ-nh GÃ² BÃ'ng (PhÃ° Thá»±c) vÃ loá»±i hÃ-nh ChÃ¹a Gio HÃ TÃ»y).

Á'á»±c thá»±c i Á'Á'ng SÆ»±n á»±c hai khu vá»±c nÃ y phá»±n bá»±c dÃ y Á'á»±c cÃ»c di tÃ-ch. VÃ'ng ngÃ»c ba Há»±c, Á'Á³ IÃ cÃ»c di tÃ-ch Thanh Á'Á-nh, GÃ² RÃ», GÃ² TÃ'm, GÃ² MÃ» Lao, LÃ ng Cá»±c... trong Á'Á³ LÃ ng Cá»±c ná»±c i IÃ n nhÁ»±c má»±t trung tÃ»m mÃ cÃ»c Á'á»±c trÁ»±c vÃfn hoÃi cá»±sa nÃ³ cÃ³ thá»±c f lá»±y IÃ m Á'á»±c fn hÃ-nh tiá»±u biá»±c fu cho má»±t loá»±i hÃ-nh vÃfn hoÃi Á'á»±c a phÁ»±Æ»±ng há»±p hÁ»±n mang tÃ»n loá»±i hÃ-nh LÃ ng Cá»±c (Trá»±c nh Sinh vÃ Nguyá»±c... n Thá»±c Chá»±c, 1977). CÃ»n vÃ'ng ngÃ»c ba Á'Á»±c - Nhuá»±t vÃ'ng quan Nhá»±c n hÃ-nh thÃ nh má»±t cá»±m di tÃ-ch Á'Á'ng SÆ»±n khÃ»c bao gá»±c m cÃ»c di tÃ-ch PhÁ»±Æ»±ng CÃ»c, HoÃ ng NgÃ', Vinh Quang, Chiá»±c Vá»±y... mang Á'á»±c Á'á»±c fm cá»±sa loá»±i hÃ-nh Á'Á»±c ng Cá»±c.

Qua Ä'Ä³ thá°ÿy rá°±ng, Ä'Ä°y IÄ cÄjic khu cÆ° trÄ° cá»§a cÄjic bá»™ lá°jic khÄjic nhau cÄ³ quan há»± thÄ°n thuá»™c gá°§n xa. Trong má»—i vÄ'ng nÄ y ná»•i IÄ°n má»™t trung tÄ°m Ä'Æ°á»£c xem IÄ nÆjic á»Ý cá»§a thá»§ IÄ°nh bá»™ lá°jic hay ngÆ°á»•i Ä'á»°ng Ä'á°su bá»™ má sá»- sÄjch gá»•i IÄ Lá°jic tÆ°á»ng, vá»i bá»™ májy quá°£n IÄ½ Ä'ía»•u hÄ nh cá»§a nÄ³. Tá»• chá»°c xÄ£ há»™j cá°ÿp bá»™ nÄ y rÄµ rÄ ng cÄ³ thá»f so sÄjnh vá»i tá»• chá»°c mÆ°á»•ng trong cÄjic xÄ£ há»™j cá»§a ngÆ°á»•i MÆ°á»•ng, ngÆ°á»•i ThÄjic trÆ°á»»c CÄjich má°jng ThÄjng TÄjm. Tá»• chá»°c nÄ y trá»±c tiá°¿p Ä'ía»•u hÄ nh cÄjic cÄ'ng xÄ£ nhá»• phá»ÿ thuá»™c. NÄ³ cÄ³ vá»« trÄ- vÄ vai trÄ² quan trá»ng trong viá»±c ná°m vÄ khiá°¿n Ä'Äjm dÄ°n cÆ° trong phá°jm vi bá»™, á»Ý Ä'Ä³ quan há»± thÄ°n tá»™c vÄ sá°c tá»™c thá»f hiá»±n qua Ä'á°c Ä'ía»fm vÄfn hoÄj rÄµ rÄ ng vá°«n cÄ²n rá°ÿt Ä'á°-m Ä'Ä.

CÄjic tÆ° liá»±u tá»ng há»£p vá»• vÄ n há»•c dÄ°n gian, ngÄ'ng ngá»- há»•c, dÄ°n tá»™c há»•c, khá°£o cá»• há»•c, nhÄ°n chá»§ng há»•c vÄ lá»ch sá»- thÄ nh vÄfn cho thá°ÿy cÄ³ nhiá»•u khá°£ nÄfnng sá°½ tÄ-m ra Ä'Æ°á»£c ranh giá»i vÄ khu vá»±c cá»§a cÄjic bá»™ (lá°jic) xÆ°a Ä'Ä³. VÄ- nhÆ° khu vá»±c VÄfn GiÄ ng cÄ³ bá»™ lá°jic TrÄ°u, Thuá°-n ThÄ nh (HÄ Bá°c) cÄ³ bá»™ lá°jic DÄ°u, Viá»±t TrÄ- cÄ³ bá»™ lá°jic Chim... (Trá°§n Quá»c VÆ°á»£ng, 1996).

Vá»i cÄjic Ä'á°c Ä'ía»fm Ä'á»«a phÆ°Æjng cá»§a vÄfn hoÄj Ä'Ä'ng SÆjng cÄ³ thá»f nghÄ° Ä'á°¿n má»™t tá»• chá»°c liÄ°n bá»™ vá»i má»™t bá»™ chá»§ Ä'á»°ng Ä'á°su trÆ°á»»c khi hÄ-nh thÄ nh quá»c gia thá»ng nhá°ÿt. Hiá»±n chÆ°a cÄ³ nhiá»•u chá»°ng cá»° Ä'á»f xÄ°t Ä'oÄjng vá°ÿn Ä'á»• nÄ y, song cÄ³ thá»f cho rá°±ng á»Ý má»—i má»™t trong ba lÆ°u vá»±c sÄ'ng Ä'Ä³ Ä'Ä£ tá»«ng cÆ° trÄ° khÄ'ng phá°£i chá»°c cÄ³ má»™t bá»™ lá°jic. ThÆ° tá»«ch vÄ truyá»n thuyá°¿t khÄ'ng há»• nhá°c tá»i tá»• chá»°c cá°ÿp vÄ'ng, phá°£i chÄfnng Ä'ía»•u Ä'Ä³ Ä'Æ°á»£c cá°t nghÄ°a bá°±ng ká°¿t cá°ÿu xÄ£ há»™j truyá»n thá»ng cá»§a ngÆ°á»•i Viá»±t, ká°¿t cá°ÿu IÄ ng - nÆ°á»»c vá»i vá»« trÄ- cÆ° tá°§ng cá»§a IÄ ng, vá»« trÄ- liÄ°n ká°¿t chÄ'm phá»§ cá»§a bá»™ má khi hÄ-nh thÄ nh quá»c gia thÄ- bá»™ Ä'Æ°á»£c má»Ý rá»™ng, Ä'Æ°á»£c gá°n ká°¿t á»Ý má»°c Ä'á»™ cao hÆjng Ä'á»f thÄ nh nÆ°á»»c.

Tuy nhiÄ°n lá»«ch sá»- cho thá°ÿy, sau khi xÄ°m chiá°¿m Ä'Æ°á»£c vÆ°Æjng quá»c Ä,u Lá°jic, ká°» xÄ°m lÆ°á»£c Ä'Ä£ chia cá°t Ä'á°ÿt nÆ°á»»c thÄ nh cÄjic quá°-n Ä'á»f cai trá»«. Viá»±c chia quá°-n nÄ y ná°¿u khÄ'ng dá»±a vÄ o má»™t tá»• chá»°c cÄ° cÄ³ sá°µn, thÄ- Ä-t ra cÄ°ng dá»±a vÄ o Ä'ía»•u kiá»±n kinh tá°¿ - xÄ£ há»™j, tá°p tá»±c vÄ lá»i sá»ng cá»§a tá»«ng vÄ'ng theo chÄ-nh sÄjch ä°ædÄ° ká»³ cá»« tá»±c trá»«ä°.

NhÄ-n lá°ji quÄj trÄ-nh phá°n hoÄj xÄ£ há»™j, chÄ°ng ta thá°ÿy xÄ£ há»™j VÄfn Lang vÄ o cuá»i thá»•i HÄ'ng VÆ°Æjng cÄ°ng nhÆ° xÄ£ há»™j Ä,u Lá°jic thá»•i An DÆ°Æjng VÆ°Æjng ngá°n ngá»§i tiá°¿p liá»°n Ä'Ä³ Ä'Ä£ ä°ækhÄ'ng cÄ²n IÄ xÄ£ há»™j nguyÄ°n thuá»•. vá»i sá»± thá»ng trá»« cá»§a quan há»± huyá°¿t thá»ng vÄ sá»± bÄ-nh Ä'á°³ng vá»• má»•i má°t cá»§a nhá»ng thÄ nh viÄ°n cá»™ng Ä'á»ng ná»-a. GiÄ u nghÄ'o, sang hÄ'n, bá°ÿt bÄ-nh Ä'á°³ng xÄ£ há»™j Ä'Ä£ xuá°ÿt hiá»±n; xÄ£ há»™j Ä'Ä£ mang dá°ÿu á°ÿn cá»§a xÄ£ há»™j cÄ³ giai cá°ÿp sÆj ká»³ vá»i nhá»ng nÄ°t Ä'á°c trÆ°ng cá»§a hÄ-nh thÄjic Ä' chÄ°u. Tá°§ng lá»»p dÄ°n tá»± do IÄ thÄ nh viÄ°n cá»§a cÄ'ng xÄ£ nÄ'ng thÄ'n tuy bá»« bÄ³c lá»™t nhÆ°ng vá°«n bá°£o tá»«n Ä'Æ°á»£c nhiá»•u quan há»± bÄ-nh Ä'á°³ng trong kinh tá°¿ xÄ£ há»™j. Tá°§ng lá»»p thá»ng trá»« Ä'Ä£ vÆ°á»£t IÄ°n trÄ°n xÄ£ há»™j, nhÆ°ng chÆ°a tÄjch há°³n khá»•i nhÄ°n dÄ°n vÄ má»°c Ä'á»™ bÄ³c lá»™t chÆ°a gay gá°t. Tá°§ng lá»»p nÄ' tá»³ bá»« bÄ³c lá»™t ná°ng ná»• hÆjng nhÆ°ng chá»°c IÄ tá°§ng lá»»p thá»° yá°¿u trong xÄ£ há»™j. Ä'Ä³ IÄ bá»°c tranh khÄjic quÄjt vá»• cÆ° cá°ÿu xÄ£ há»™j... cÄ³ thá»f phájic hoá°j trÄ°n cÆ° sá»Ý tÆ° liá»±u vÄ sá»± hiá»f u biá°¿t hiá»±n nayä°1.

1. Phan Huy LÄ° - Chá»- VÄfn Tá°§n: XÄ£ há»™j thá»•i HÄ'ng VÆ°Æjng, in trong HÄ'ng VÆ°Æjng dá»±ng nÆ°á»»c, Nxb. Khoa há»•c xÄ£ há»™j, HÄ Ná»™j, 1974, T4, tr. 252.

4. Sá»± hÄ-nh thÄ nh vÄ phájt triá»fn nhÄ nÆ°á»»c:

Nhá»• nhá»_ng chuyá»fn biá°_n mang tÃ-nh chá°t cÃjch má°ng trong sá°En xuá°t nÃ'ng
nghía»_p, trong ká»¹ thúá°-t luyá»_p kim vÃ chá°_t tÃjic kim loá°ji Ä'á»_ng, sá°t, sá»_c sá°En
xuá°t Ä'ÄÆ phÃjt triá»fn má°inh má°½, thÃ°c Ä'á°y quÄj trÃ-nh xuá°t hiá»_p sá»_± phÃÆn cÃ'ng
lao Ä'á»_TMng xÃÆ há»_TMi quy mÃ' lá°Sn thá»_c hai, tá°jo Ä'Ä má»_Y rá»_TMng má»_i quan há»_± giao lÆ°u
mang tÃ-nh chá°t thÆ°Æjng má°ji trong ngoÃ i. Nhá»_ng thay Ä'á»_i trong kinh tá°_ Ä'Ä³
Ä'ÄÆ tá°jo ra nhá»_ng chuyá»fn biá°_n trong xÃÆ há»_TMi gÄy ra sá»_± phÃÆn cá»_±c phÃÆn hÃ³a
giÃ u nghÃ°o, tá°jo ra sá»_± phÃÆn hoÄj sang hÃ°n. Má»_c Ä'á»_TM phÃÆn hoÄj chÆ°a cao song
lá°ji lÃ tiá»_n Ä'á»_ cá°Sn thiá°_t thÃ°c Ä'á°y sá»_± ra Ä'á»_i cá»_sa nhÃ nÆ°á»_c. Trong bá»_i
cá°Enh kinh tá°_ - xÃÆ há»_TMi má»_i Ä'Ä²i há»_i má»_TMt bá»_TM mÃjy Ä'á»_u tiá°_t chung Ä'á»_f giá°Ei
quyá°_t nhá»_ng yÄ°u cá°su má»_i, nhá»_ng mÃÆu thúá°_n má»_i ná°y sinh.

Theo chÃÆn biá»fn rÃ°t, lÃ°c nÃ y con ngÆ°á»_i Ä'ÄÆ xuá»_ng Ä'á»_«ng bá°±ng thá°p, chiá°_m
lÃ°nh vÃ bÆ°á»_c Ä'á°su khai phÃj nÃ³. ThiÄ°n nhiÄ°n á»_Y Ä'Äcy lÃ sá»_± thá»_ng nhá°t cá»_sa
hai má°t Ä'á»_i lá°-p: vá»_«a thúá°-n lá»_Ei vá»_«a khá°c nghiá»_t, vá»_«a Ä'ÄEi vá»_«a thá»_-
thÃjch. Ä'á»_f trá»_v vá»_ng vÃ má»_Y rá»_TMng khÃ'ng gian sinh tá»_n cá»_sa mÃ-nh, Ä'á»_f giÃ nh
thá°ng lá»_Ei trong cuá»_TMc Ä'á°u tranh khai phÃj Ä'á°t hoang, Ä'á°y lÃ'i rá»_«ng rá°-m,
chá»_ng lÃ° lá»_t há°jn hÃjn, phÃjt triá»fn nghá»_n nÃ'ng trá»_ng lÃ°a nÆ°á»_c, bá°Eo Ä'á°m Ä'á»_S
nÆ°á»_c cho cÃy trá»_ng, Ä'Ä²i há»_i con ngÆ°á»_i cá°Sn phá°Ei chung sá»_c bá»_n lÃ²ng, dÃ y
cÃ'ng, kiÄ°n Ä'á»_nh; cá°Sn liÄ°n ká°_t trong má»_TMt tá»_chá»_c vÃ cá°Sn cÃ³ má»_TMt tá»_chá»_c
Ä'á»_f Ä'á»_u hÃ nh cÃ'ng viá»_t chung. Ä'Ä³ lÃ yÄ°u cá°su bá»_c thiá°_t vÃ Ä'Ä³ cÃ°ng lÃ
tiá»_n Ä'á»_ thÃ°c Ä'á°y sá»_± ra Ä'á»_i sá»_m cá»_sa nhÃ nÆ°á»_c vÃ o cuá»_i thá»_i HÃ'ng VÆ°Æjng mÃ
má»_TMt trong cÃjch chá»_c nÃfng quan trá»_ng vÃ ná»_i bá°-t cá»_sa nÃ³ lÃ tá»_chá»_c nhá»_ng
cÃ'ng trÃ-nh cÃ'ng cá»_TMng (C.MÃjic).

Chá»_c nÃfng tá»_chá»_c vÃ huy Ä'á»_TMng dÃÆn cÆ° Ä'á°p Ä'Ä phÃ²ng lá»_t cÃ³ chá»_cng tÃ-ch lÃ
dá°u vá°_t má»_TMt Ä'oá°jn Ä'Ä cá»_c cÃ³ trÆ°á»_c thá»_i Bá°-c thúá»_TMc phÃjt hiá»_p Ä'Æ°á»_c á»_Y Cá»_• Loa
vÃ sá»_± ghi nhá°-n trong thÆ° tá»_ch. Chá»_c nÃfng Ä'á»_u tiá°_t nguá»_n nÆ°á»_c sÃ'ng vÃ o
Ä'á»_ng ruá»_TMng cá»_sa cÃjic cÃ'ng xÃÆ bá°±ng cÃjch tá»_chá»_c Ä'Ä o Ä'á°p nhá»_ng kÃ°nh mÆ°Æjng
Ä'á»_f dá°_n nÆ°á»_c, tÆ°á»_i nÆ°á»_c Ä'Æ°á»_c phá°En á°Enh trong sÃjch An Nam chÃ- lÆ°á»_c chÃ°p tá»_«
sÃjch Giao Chá»_ thÃ nh kÃ½ (Giao ChÃÆu ngoá°ji vá»_±c kÃ½): â€œTÆ°á»_i ruá»_TMng theo nÆ°á»_c
triá»_u lÃ°n xuá»_ngä°e, tá°t nhiÄ°n lÃ phá°Ei bá°±ng kÃ°nh dá°_n dÃ lÃ cÃ²n thÃ' sÆj.
Nhá»_ng lÆ°á»_ji mai, cuá»_c bá°±ng Ä'Äj bá°±ng Ä'á»_ng, bá°±ng sá°t tÃ-m Ä'Æ°á»_c á»_Y khá°p nÆj
trong Ä'á»_a vá»_±c vÃfn hoÄj tiá»_n Ä'Ä'ng SÆj vÃ Ä'Ä'ng SÆj gÃ³p thÃ°m minh chá»_cng cho
hoá°t Ä'á»_TMng lao Ä'á»_TMng cÃ'ng cá»_TMng nÃ y.

Khi tá»_tiÄ°n ta bÆ°á»_c vÃ o thá»_i ká»_³ dá»_±ng nÆ°á»_c, cÃ°ng lÃ lÃ°c cuá»_TMc Ä'á°u tranh
bá°Eo vá»_± thÃ nh quá°E lao Ä'á»_TMng vÃ xÃy dá»_±ng sÃjng tá°jo Ä'Æ°á»_c Ä'á°t ra Ä'á»_ng thá»_i vÃ
cÃ°ng khÃ'ng kÃ°m phá°Sn bá»_c thiá°_t. Bá»_Yi lá°½ nÆ°á»_c ta á»_Y vÃ o má»_TMt vá»_trÃ- mang
tÃ-nh tiá°_p xÃ°c, lÃ nÆj gá°p gá»_j cá»_sa nhiá»_u luá»_ng giao lÆ°u tá»_± nhiÄ°n vÃ vÃfn
hoÄj. NÆj quá°Sn tá»_v nhiá»_u loá°ji cÃy con cung cá°p nhá»_ng sá°En vá°-t quÃ½ hiá°_m nhÆ°
sá»_ng tÃ°, ngÃ voi, ngá»_c trai, trá°sm hÆ°Æjng, quÃ-t, vá°Ei... lÃ nhá»_ng Ä'á°c sá°En
há°p dá°_n, gá»_Ei sá»_± thÃ'm muá»_n, trá»_Y thÃ nh vá»_«a lÃ Ä'á»_i tÆ°á»_Eng, vá»_«a vÃ Ä'á»_TMng cÆ°
cá»_sa nhá»_ng cuá»_TMc xÃÆm lÆ°á»_c cÆ°á»_p bÃ³c.

Vá»_ má°t nÃ y - má°t xung Ä'á»_TMt vÃ° trang gia tÃfng - tÃ i ná°_u khá°Eo cá»_há»_c cho
thá°y má»_TMt hiá»_p tÆ°á»_Eng Ä'Äjng chÃ° Ä'½. Sá»_± phÃjt triá»fn vá»_ má°t sá»_ lÆ°á»_Eng cá»_sa vÃ°
khÃ- tá»_« chá»_— dÆ°á»_i 3% tá»_ng sá»_ hiá»_p vá°-t á»_Y thiÄ°n niÄ°n ká»_ 2 Ä'á°su thiÄ°n niÄ°n ká»_.
1 trÆ°á»_c cÃ'ng nguyÄ°n, Ä'ÄÆ tÃfng vá»_t lÃ°n tá»_i trÃ°n 60% tá»_ng sá»_ di vá°-t á»_Y ná»_a
sau thiÄ°n ká»_. 1 trÆ°á»_c cÃ'ng nguyÄ°n. HÆj thá°_t, vÃ o giai Ä'oá°jn Ä'Ä'ng SÆj nhiá»_u
loá°ji vÃ° khÃ- má»_i bá°±ng Ä'á»_ng thau ra Ä'á»_i nhÆ° dao gÃfm, kiá°_m ngá°_n, mÃ°i tÃ°n
ba cÃjnh, ná»_c, chÃ'ng cá»_s á°u... nhiá»_u phÆ°Æjng tiá»_p phÃ²ng há»_TM xuá°t hiá»_p nhÆ°
tá°m che ngá»_±c, bao tay bá°±ng Ä'á»_ng, khiÄ°n má»_TMc bá°±ng da . . . Hiá»_p tÆ°á»_Eng
khá°Eo cá»_há»_c trÃ°n chá»_cng tá»_v vÃ o cuá»_i thá»_i HÃ'ng VÆ°Æjng vÃ thá»_i An DÆ°Æjng
VÆ°Æjng, con ngÆ°á»_i vÃ xÃÆ há»_TMi Ä'ÄÆ trá°Ei qua nhá»_ng biá°_n Ä'á»_TMng lá»_n lao. Chiá°_n
tranh trá»_Y thÃ nh hiá»_p tÆ°á»_Eng quyá°_t liá»_t vÃ phá»_biá°_n Ä'Æ°á»_c cá»_f hiá»_p thÃ nh
cÃjch cuá»_TMc xung Ä'á»_TMt bÃ°n trong vÃ chá»_ng xÃÆm lÆ°á»_c cÆ° bÃ°n ngoÃ i.

Xung Á'á»™t bÃn trong phá°nh á°nh quÃ; trÃ-nh há»£p nhá°t Á'á°t Á'ai, liÃn ká°t tá»™c ngÆ°á»i thÃ nh quá»c gia dÃn tá»™c. Á'ia»fn hÃ-nh IÃ cuá»™c chiá°n tranh HÃ'ng - Thá»c kÃo dÃ i nhiá»u nÃfm vÃ ká°t thÃc bá°ng sá»± há»£p nhá°t giá»a hai tá»™c Lá°ic Viá»t vÃ Á,u Viá»t.

TrÆ°á»c cuá»™c chiá°n tranh vÃ Á'á°i cá»sa ngÆ°á»i Viá»t chá»ng sá»± xÃm lÆ°á»c bÃ nh trÆ°á»ng cá»sa Á'á°i chá°i Tá°n Á'Æ°á»c thÆ° tá»ch cá» cá»sa chÃ-nh ngÆ°á»i Trung Hoa nÃi Á'á°i n Sá»- kÃ½ cá»sa TÆ° MÃ ThiÃn (thá°i ká». I trÆ°á»c cÃ'ng nguyÃn), HoÃ i Nam tá»- cá»sa LÆ°u An (thá°i ká». II Tr.CN) thÃ- ngoÃ i ra cÃn tá»ng cÃ³ nhá»ng cuá»™c chiá°n tranh tá»± vá»± quy má' nhá» khÃc Á'Æ°á»c phá°nh Ãnh trong nhiá»u truyá»n thuyá°t chá»ng cá»c tá»c giá°c nhÆ° â°c giá°c manâ°, â°c giá°c MÃi Á'á»â°, â°c giá°c Á,nâ° má' ná»i bá°-t IÃ truyá»n ThÃnh GiÃng, ngá»i ca sá»c má°nh vÃ tinh thá°n chiá°n Á'á°u ngoan cÆ°á»ng cá»sa cÆ° dÃn VÃfn Lang trong buá»i Á'á°u dá»ng nÆ°á»c:

â°c YÃu cá°su tá»± vá»± chá»ng ngoá°i xÃm cÃ'ng vá»i yÃu cá°su thuá». lá»i cá»sa ná»n kinh tá°i nÃ'ng nghiá»p, Á'Ã cÃ³ tá°i Á'á»™ng rá°t má°nh vÃ o quÃ; trÃ-nh hÃ-nh thÃ nh nhÃ nÆ°á»c Á'á°u tiÃn trong lá»ch sá»- Viá»t Nam. NhÃ nÆ°á»c Á'Ã ra Á'á»i cÃ³ phá°n sá»m hÆjn Á'ia»u kiá»t chÃ-n muá»i cá»sa sá»± phÃn hoÃ; xÃ há»™i vÃ bÃn cá°nh chá»c nÃfng thá»ng trá»c, bÃc lá»™t, cÃn phá°i Á'á°m Á'Æ°Æjng hai chá»c nÃfng cá»ng cá»™ng quan trá»ng IÃ xÃy dá»ng cÃc cá»ng trÃ-nh thuá». lá»i vÃ tá»c chá»c cuá»™c chiá°n Á'á°u chá»ng ngoá°i xÃmâ°1.

1. Phan Huy LÃ - Trá°n Quá»c VÆ°á»cng - HÃ VÃfn Tá°n - LÆ°Æjng Ninh: Lá»ch sá»- Viá»t Nam, T.I, Nxb. Á'á°i há»c vÃ trung há»c chuyÃn nghiá»p, HÃ Ná»™i, 1983, tr. 140.

Theo Viá»t sá»- lÆ°á»c, nÆ°á»c VÃfn Lang Á'Æ°á»c thÃ nh lá°-p vÃ o Á'á»i Trang VÆ°Æjng nhÃ Chu (696-681 Tr.CN). Ghi chÃp nÃ y cÃ³ phá°n phÃ há»£p vá»i tÆ° liá»t khá°o cá» há»c á»Y giai Á'oá°i n Á'á°u cá»sa vÃfn hoÃ; Á'Ã'ng SÆjn khi cÃc Á'á°c trÆ°ng cÆ° bá°n cá»sa vÃfn hoÃ; Á'Ã'ng SÆjn trong Á'Ã³ cÃc cÃc loá°i hÃ-nh vÃ khÃ- Á'Ã xuá°t hiá»t n vÃ cÃ³ má°t Á'á°y Á'á»s. Trong tá-nh thá°i, trong bá»i cá°nh xÃ há»™i nhÆ° vá°-y, tá»c chá»c nhÃ nÆ°á»c Á'Ã xuá°t hiá»t n tuy cÃn Á'Æjn sÆj.

Má»™t trong nhá»ng Á'á°c trÆ°ng cÆ° bá°n cá»sa nhÃ nÆ°á»c IÃ bá»™ má°jy quyá»n lá»±c Á'Æ°á»c thá»f hiá»t n á»Y cÃc má°t quan trá»ng nhÆ° bá»™ má°jy hÃ nh chÃ-nh, lá»±c lÆ°á»cng vÃ trang thÆ°á»ng trá»±c, luá°-t phÃp... Vá» bá»™ má°jy hÃ nh chÃ-nh vá»i há»± thá»ng quan chá»c cá»sa nÃ³ Á'Ã Á'Æ°á»c ghi chÃp sÆj sÃ i trong thÆ° tá»ch vÃ Á'Æ°á»c lÆ°u á°nh trong kÃ½ á»c dÃn gian qua truyá»n thuyá°t, cÃ³ thá»f thá°y Á'Æ°á»c ba cá°p Á'á»™ quan chá»c trÆ°Æjng á»cng vá»i ba cá°p cá»sa bá»™ má°jy cai trá»c.

Á'á»cng Á'á°u cÃc ká° chá°i, cÃc IÃ ng xÃ IÃ cÃc bá» chÃ-nh. Á'Ã IÃ cÃc chá»c dá»ch nhá» á»Y cÃc cÆ° sá»Y Á'Æ°á»c sÃch gá»i IÃ trÃfm quan. Bá» chÃ-nh hay pÃ trÆjng IÃ nhá»ng giÃ IÃ ng cÃ³ kinh nghiá»p sá»ng, cÃ³ uy tá-n Á'Æ°á»c kÃ-nh ná»f nhÆ° bá» má°1. Uy quyá»n cá»sa há»ng y cÃ ng táfng nhá» giÃ u sang vÃ nhá»c cÃ³ chá»c quyá»n. TrÆ°á»c cÃch má°ng ThÃng TÃm, á»Y má»™t sá» vÃ'ng nÃ'ng thÃ'n nÆ°á»c ta, ngÆ°á»i Á'á»cng Á'á°u má»™t tá»ng gá»i IÃ bá» Á'Ã-nh.

á»ž cÃc bá»™ cÃc cÃc Lá°ic tÆ°á»ng Á'á»cng Á'á°u, cha truyá»n con ná»i gá»i IÃ phá»y Á'á°o. Lá°ic tÆ°á»ng vá»n IÃ cÃc tá' trÆ°á»ng Yng bá»™ lá°ic chuyá»fn hoÃ; má' thÃ nh. Há»c cÃ³ cÃc trÆ°á»ng Yng tá; vÃ Á'á»™i thÃn binh giÃp viá»t cã cai quá°nh vÃ bá°o vá»±.

Trần háºt lá bá»™ mãjy trung Æ°Æjng do HÁ'ng VÆ°Æjng Á'á»©ng Á'áºsu vÃ cÃjç Láºjç háºsu giÃºp viá»ç cÃ'ng Á'á»™j thÃçn binh lá m nhiá»çm vá»¥ báºo vá»ç. Danh hiá»ç HÁ'ng cÃ³ láº½ lá má»™t tá» « HÁjñ phiÃn Æm má»™t tá» « Viá»ç cá»• cÃ³ Æm nghÃa gáºn vá»i nhá»ng tá» « nhÆº Kun, Thun cá»sa ngÆ°á»•i MÆ°á»•ng, ngÆ°á»•i ThÃjç chá»% ngÆ°á»•i tÃ¹ trÆ°á»Ýng, thá»§ láºnh Á'á»©ng Á'áºsu má»™t mÆ°á»•ng lá»ñ.

TÃ-nh cháºt cá»sa lá»±c lÆ°á»Æng vÃ© trang cÃ©ng lá má»™t Á'áº.c Á'ía»fm quan trá»ng Á'á»f xem xÃ©t quÃj trÃ-nh vÃ má»©c Á'á»™ hÃ-nh thÃ nh hay hoÃ n chá»%nh cá»sa má»™t nhÃ nÆ°á»»c. Váºn Á'á»• nÃ y sáº½ Á'Æ°á»Æc Á'á»• cáº-p cá»¥ thá»f trong chÆ°Æjng sau. á»ž Á'Ãçy chá»% xin nháºn mãjñh ráºng qua phÃçn tÃ-ch cÃjç nguá»ñ tÆ° liá»ç kháºo cá»• há»c cho tháºy lÃºc nÃ y Á'Æ hÃ-nh thÃ nh má»™t lá»±c lÆ°á»Æng vÃ© trang chuyÃn vá»i tá»• chá»©c vÃ trang bá»ç tÆ°Æjng á»©ng cÃ'ng vá»i tá»• chá»©c dÃçn binh táºjo thÃ nh sá»©c máºnh vÃ© trang toÃ n dÃçn Á'Æ°á»Æc mạnh nha, cÃ³ nhá»ng tiá»•n Á'á»• Á'á»f tiáºçp tá»¥c phÃjç triá»fn vÃ hoÃ n thiá»çn á»Ý cÃjç thá»•i ká»³ lá»ch sá»- tiáºçp theo.

Nhá»ng dáºu hiá»ç khÃjç cá»sa nhÃ nÆ°á»»c nhÆº luáºt phÃjç, thuáºi khoÃj . . . hiá»ç chÆ°a Á'Æ°á»Æc tÃ i liá»ç kháºo cá»• soi sÃjng.

Tuy nhiÃn, cÃjç hiá»ç tÆ°á»Æng Á'Ã³ cÃ©ng Á'Æ°á»Æc gá»i ra, Á'Æ°á»Æc ghi láºjç trong thÆº tá»ch nÃ³i vá»• viá»ç MÃÆ Viá»ç tÃçu lÃn vua HÁjñ vá»• nhá»ng Á'ía»•u khÃjç biá»ç cá»sa luáºt ngÆ°á»•i Viá»ç so vá»i luáºt ngÆ°á»•i HÁjñ, nÃ³i vá»• hiá»ç tÆ°á»Æng Láºjç háºsu â€œÆfn ruá»™ngâ€• háºn muá»ñ nÃ³i dá»çn cÃjç láºjç háºsu Á'Æ°á»Æc hÆ°á»Ýng bá»•ng lá»™c cá»sa vua HÁ'ng qua viá»ç thu lá»ç tá» « nguá»ñ ruá»™ng Á'áºt Á'Æ°á»Æc cáºp phÃjç.

Tá» « nhá»ng tá i liá»ç vá» « a Á'Æ°á»Æc trÃ-nh bã y á»Ý trÃn cho tháºy, xÃÆ há»™i Viá»ç cá»• mã vÃfn hoÃj Á'Á'ng SÆjñ háºn Æjñh vÃ Á'Æ°á»Æc Á'Ájñh dáºu trong tÃçm kháºm cá»sa nhÃçn dÃçn qua cÃjç truyá»ñ thuyáºt, cÃjç huyá»ñ thoáºj vá»• thá»•i dá»±ng nÆ°á»»c hay Á'Æ°á»Æc le lÃ³i Á-t nhiá»•u trong cÃjç Á'óáºjñ thÆº tá»ch cá»•, xÃÆ há»™i Á'Ã³ Á'Æ tráºi qua má»™t thá»•i ká»³ quÃj Á'á»™ kÃ©o dÃ i ngÃt má»™t thiÃn niÃn ká»•. mã trÃn quÃÆng Á'Æ°á»Æng dáºn tá»i vÃfn minh hÃ-nh thÃjç nhÃ nÆ°á»»c á»Ý cháºng Á'áºsu vÃ cháºng cuá»i bá»™ máºt xÃÆ há»™i Á'Á'ng SÆjñ nÃ y khÃ'ng giá»ng nhau, cÃ³ chuyá»fn hoÃj tiá»çm tiáºçn vÃ cÃ³ cháºt biáºçn.

Nhá»ng dáºu hiá»ç, nhá»ng Á'áº.c Á'ía»fm cá»sa thá»•i ká»³ quÃj Á'á»™ nÃ y Á'Æ°á»Æc cÃjç nhÃ kinh Á'ía»fn chá»§ nghÃa MÃjç phÃçn tÃ-ch má»™t cÃjç toÃ n diá»çn theo má»™t lÃ' gÃ-ch biá»ç chá»©ng cháºt háº½ vÃ phÆ°Æjng phÃjç lá»ch sá»- xÃ-t xao, cÃ³ thá»f hiá»ç f u nhÆº nhá»ng hiá»ç tÆ°á»Æng phá»• biáºçn hay nhá»ng Á'áº.c thÃ¹ riÃng cá»sa má»— xÃÆ há»™i khi bÆ°á»»c vÃ o vÃfn minh.

Gáºn Á'Ãçy khi nghiÃn cá»©u lá»ch sá»- cá»• Á'áºjç cÃjç nÆ°á»»c á»Ý khu vá»±c Á'Á'ng Nam Á, má»™t sá»' há»•c giáº nÆ°á»»c ngoÃ i (Tong En gheng 1992, C.Higham 1989...) cÃ©ng chÃº Á'½ tá»i nhá»ng Á'áº.c thÃ¹ phÆ°Æjng Á'Á'ng, Á'Æ cÃ³ cÃ'ng bÃ³c tÃjç vÃ khÃjç quÃjç nhá»ng Á'áº.c thÃ¹ Á'Ã³ thÃ nh ná»™i hÃ m cá»sa má»™t giai Á'óáºjñ phÃjç triá»fn cá»sa lá»ch sá»- nhÃçn loáºjç - má»™t thá»•i ká»³ quÃj Á'á»™ riÃng biá»ç nãºm giá»a xÃÆ há»™i khÃ'ng giai cáºp vÃ xÃÆ há»™i cÃ³ giai cáºp. Tá»• chá»©c xÃÆ há»™i Á'Ã³ Á'Æ°á»Æc gáºn vá»i má»™t khÃjç niá»çm, Á'Æ°á»Æc gá»i báºng má»™t cÃjç tÃn Chieftom mã qua tiáºçng Viá»ç tÃ cÃ³ thá»f táºjçm gá»i lÃ tÃ¹ trÆ°á»Ýng quá»c hay thá»§ lÃºnh quá»c.

Á'á»i chiáºu vá»i nhá»ng tiáºu chuáºn chung cá»sa xÃÆ há»™i dáºng nÃ y nhÆº: lao Á'á»™ng cÃ'ng Á-ch, phÃçn hoÃj xÃÆ há»™i thÃ nh giÃ u nghÃº, sang hÃ'ñ, thÆ°Æjng máºjç, chiáºçn tranh... cÃ³ thá»f dá»... dÃ ng nháºn ra xÃÆ há»™i thá»•i HÁ'ng VÆ°Æjng - An DÆ°Æjng VÆ°Æjng, nÃ³i cÃjç khÃjç khi xÃÆ há»™i Á'Á'ng SÆjñ nÃ y mang Á'áºsy Á'á»§ nhá»ng Á'áº.c trÆ°ng cÆº báºn cá»sa xÃÆ há»™i thá»§ lÃºnh quá»c, song cÃ³ nhá»ng Á'áº.c Á'ía»fm khiáºçn nÃ³ cuá»i cÃ'ng khÃ'ng cÃ²n dá» «ng láºjç á»Ý má»©c phÃjç triá»fn nÃ y ná»-a.

Nhã-n má»™t cÃjch khÃji quÃjt, nhá»ng nÃ©t tÃ¹ trÆ°á»Yng quá»c cá»§a xÃ£ há»™i Ä·Ä'ng SÆjn Ä'Æ°á»£c thá»f hiá»

Vá»• má°t kinh tÃª. Ä·Ä£ cÃ³ nhá»ng chuyÃn hoÃj nhá°t Ä'á»«nh trong cÃjc ngÃ nh sá°£n xuá°t cÆ° bá°£n vÃ quan trá»ng. Hoá°jt Ä'á»™ng thÆ°Æjng má°ji khÃ'ng cÃ²n lÃ trao Ä'á»•i ngá°«u nhiÃn mÃ Ä'Ä£ Ä'Æ°á»£c kÃ-ch thÃ-ch bá»Yi quan há»± thá»« trÆ°á»ng. Ä·Æjn vá»« sá°£n xuá°t cÆ° sá»Y lÃ cÃjc gia Ä'Ä-nh nhá»•, song Ä'Ä£ cÃ³ nhá»ng liÃn ká°jt tá»± nhiÃn vÃ tá°t yá°u giá»-a cÃjc gia Ä'Ä-nh vÃ cÃjc cÃ'ng xÃ£ thÃ'ng qua cÃjc tá»• chá»©c quá°£n lÃ½ cá»§a xÃ£ há»™i Ä'á»f tiá°£n hÃ nh cÃjc hoá°jt Ä'á»™ng cÃ'ng Ä-ch, phá»¥c vá»¥ nhu cá°§u chung.

Vá»• má°t xÃ£ há»™i: Quan há»± thÃçn tá»™c vá°«n á»Y vá»« trÃ- trá»™i vÆ°á»£t bÃn cá°jnh quan há»± lÃjng giá»ng. Xung Ä'á»™t vÃ chiá°£n tranh Ä'Ä£ trá»Y nÃn thÆ°á»ng xuyÃn hÆjn vÃ khÃ'ng cÃ²n chá»% lÃ do há°±n thÃ¹ hay do vi phá°jm nhá»ng Ä'ia»•u cá°¥m ká»µ, vi phá°jm nhá»ng tá°p tá»¥c cá»§a nhau mÃ nguyÃn nhÃçn chÃ-nh Ä'Æ°á»£c tÃ-m á»Y cÃjc Ä'á»™ng cÆ° kinh tá°£ - xÃ£ há»™i chi phá»i.

Vá»• má°t chÃ-nh trá»«: (tá»©c bá»™ mÃjy quá°£n trá»« xÃ£ há»™i) Ä'Ä£ bá»• xa cÃji tá»• chá»©c Ä'Æ°á»£c Ä'ia»•u hÃ nh bá»Yi thá»§ lÃ©nh vÃ há»™i Ä'á»ng giÃ lÃ ng vá»i tá»• chá»©c dÃçn binh khi cÃ³ biá°£n mÃ xÃ£ há»™i Ä'Ä£ Ä'Æ°á»£c vá°-n hÃ nh bá»Yi má»™t tá»• chá»©c mÃ á»Y Ä'Ä³ ngÆ°á»•i thá»§ lÃ©nh cai trá»« khÃ'ng chá»% bá°±ng uy tÃ-n vÃ tÃ i nÃfng mÃ cÃ²n bá°±ng uy quyá»n Äjp Ä'á°t cÆ°á»jng chá°£ vÃ thÃ'ng qua cÃjc cÃj nhÃçn thÃçn tá»™c Ä'Æ°á»£c liÃn ká°jt theo thá»© bá°-c vÃ quyá»n há°jn cá»§a mÃ-nh cÃ©ng nhÆ° thÃ'ng qua tá»• chá»©c thÃçn binh nhÆ° lá»±c lÆ°á»£ng bá°£o vá»± cÃjc nhÃ³m quÃ½ tá»™c nÃ y.

Tuy nhiÃn á»Y ná»-a sau cá»§a sá»± phájt triá»fn vÃfn hoÃj Ä·Ä'ng SÆjn, xÃ£ há»™i Ä'Ä£ vÆ°á»£t qua khuÃ'n khá»• cá»§a xÃ£ há»™i tÃ¹ trÆ°á»Yng quá»c do cÃ³ nhá»ng sá»± biá°£n tá°jo ra tÃ-nh thá°£ má»i dá°«n Ä'á°£n nhá»ng ká°jt cá»¥c má»i, Ä'Æ°a xÃ£ há»™i Ä·Ä'ng SÆjn vÆ°á»£t qua giai Ä'oá°jn quÃj Ä'á»™t tá°t yá°u Ä'á»f bÆ°á»c vÃ o xÃ£ há»™i giai cá°¥p vá»i nhá»ng Ä'á°c Ä'ia»fm riÃn cá»§a mÃ-nh.

QuÃj trÃ-nh hÃ-nh thÃ nh vÃ phájt triá»fn nhÃ nÆ°á»c cá»• Ä'á°ji cá»§a ngÆ°á»•i Viá»±t Ä'Æ°á»£c sÆj Ä'á»« hoÃj nhÆ° bá°£ng 5).